

Documentatie- en adviesrapport

ten behoeve van de

Collectie 1900

in Museum Maassluis

LINDA EVERSTEIJN

LISETTE LUIJKX

MAART 2021

VOORWOORD

Voor u ligt het documentatie- en adviesrapport naar aanleiding van het onderzoek naar de 'Collectie 1900', een gemeentelijke kunstcollectie in beheer bij Museum Maassluis. Het onderzoek werd uitgevoerd door kunsthistorici Linda Eversteijn en Lisette Luijckx, in opdracht van Museum Maassluis en de gemeente Maassluis. Dit rapport is opgesteld voor alle betrokkenen ten einde het besluitproces omtrent de toekomst van de Collectie 1900 te vergemakkelijken. In dit rapport worden de verschillende scenario's en opties voor de Collectie 1900 beschreven.

Bij dezen bedanken wij eenieder die heeft bijgedragen aan ons onderzoek, in het bijzonder Annemarie Vels Heijn voor haar expertise op het gebied van naoorlogse figuratieve kunst en haar welwillendheid die met ons te delen. Tevens bedanken wij Lian Jeurissen van Musea Zutphen. Ook haar kennis was van grote waarde voor ons onderzoek. Ten slotte zijn wij Pieter van Houten, Caroline Schillemans, Mick Otten, Mischa Koorneef, Gert-Jan van de Velden en Marjan Groen erkentelijk voor hun medewerking.

Linda Eversteijn en Lisette Luijckx

Amsterdam, 26 maart 2021

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD	2
1 INLEIDING.....	4
1.1 Collectiebeschrijving en -geschiedenis.....	4
1.2 Kernprobleem.....	5
2. SCENARIO'S	6
2.1 Waardes en overwegingen.....	6
2.2 Scenario's met afwegingskader.....	7
2.2.1 Scenario A - Collectie actief behouden	7
2.2.2 Scenario B - Collectie aanscherpen	10
2.2.3 Scenario C - Collectie afstoten.....	12
2.2.4 Scenario D - Geen actie	13
3. KUNSTHISTORISCHE CONTEXT	15
3.1 Kunsthistorische positionering van de Collectie 1900	15
3.2 Verband tussen de kunstenaars	16
3.3 Vijf kunstenaars	16
3.3.1 Jeanne Bieruma Oosting (1898-1994).....	17
3.3.2 Jan van Heel (1898-1990).....	18
3.3.3 Otto B. de Kat (1907-1995)	19
3.3.4 Sierk Schröder (1903-2002).....	21
3.3.5 Wally Elenbaas (1912-2008).....	22
3.4 Interessante werken in de Collectie 1900.....	23
CONCLUSIE	27
BRONNENLIJST	28
BIJLAGEN	31
Bijlage 1 - Kunstenaarslijst en -netwerken.....	31
Bijlage 2 - Stappenplan afstoten	41
Bijlage 3 - Voorwaarden schenkingsovereenkomsten	45
Bijlage 4 - Kunstenaarsgroepen en -verenigingen.....	47
Bijlage 5 – Interessante werken in de Collectie 1900	50

1 INLEIDING

In Maassluis wordt al jaren een discussie gevoerd rondom een kunstcollectie die in beheer is van Museum Maassluis: de 'Collectie 1900'. Deze kunstcollectie is eigendom van de Gemeente Maassluis. De collectie wordt in het depot bewaard en niet onderhouden. Het lukt de gemeente en het museum niet om een keuze te maken of de collectie moet worden bewaard of (deels) afgestoten.

1.1 Collectiebeschrijving en -geschiedenis

De collectie omvat circa 2251 objecten van 150 kunstenaars die rond 1900 geboren zijn. De collectie is zeer divers. Van keramiek en bronzen beelden, litho's, zeefdrukken, etsen en tekeningen tot olieverfschilderijen en installaties in diverse materialen. De kunstenaars werkten voornamelijk figuratief en namen de werkelijkheid als uitgangspunt. Het museum beschouwde sinds 2003 vier kunstenaars als de kern van de collectie: Jeanne Bieruma Oosting, Otto B. de Kat, Jan van Heel en Sierk Schröder. Er waren in dat jaar twee tentoonstellingen met deze vier kunstenaars in de hoofdrol. De expositie heette 'De Grote vier' (Tuinzaal, 28 juni-24 augustus), waarna de term in gebruik is genomen. Nadat Wally Elenbaas overleed in 2008, besloot Museum Maassluis deze kunstenaar toe te voegen aan deze kern (de 'Grote Vijf'). In hoofdstuk 3 wordt de collectie uitgebreider besproken en gepositioneerd in de Nederlandse kunstgeschiedenis.

De schenking van Jac. de Vries in 1970 vormt de basis van de Collectie 1900. Hiervan bestaat bijna de helft uit kunstwerken van Jan van Heel. Van Heel vond dit destijds een aardig initiatief en deed daarom zelf nog een aanvullende schenking aan Museum Maassluis. Tussen 1972 en 1980 schonk het echtpaar Van Heel-Poort meerdere werken. Hierin bevonden zich werken van kunstenaars van de Nieuwe Haagse School, zowel figuratief als abstract. Er volgden nog meer (kleine) schenkingen van derden. Af en toe kocht het museum zelf iets aan. In de jaren '70 ontving het museum een schenking met zeefdrukken van Wally Elenbaas. Na zijn dood werden daar nog werken uit zijn nalatenschap aan toegevoegd. Tussen 1969 en 2011 schonk de Vereniging van Vrienden circa 38 objecten voor de Collectie 1900. In 1983 schonk kunstenaar Jeanne Bieruma Oosting 52 werken aan Museum Maassluis. In 1997 volgde nog een aanvullende schenking door Galerie de Krijtkring in samenwerking met de Jeanne Oosting Stichting.

Collectiebeleid vanaf de jaren '80

De figuratieve naoorlogse kunst bleek in de jaren '80 en begin jaren '90 een sterk punt voor Museum Maassluis om zich te kunnen profileren. Grote musea deden destijds namelijk andere dingen en richtten zich op andere soorten kunst. Conservatoren van Museum Maassluis verzamelden hierna verder aan de hand van de basiscollectie, in dezelfde lijn als de heer De Vries. Het museum kocht ook zelf werken aan, om zo de collectie uit te breiden en te verbeteren. Er bestond geen voorkeur voor bepaalde kunstenaars: de collectie rouleerde en er was altijd werk te zien op zaal. De 'Grote Vijf' was nog een ongebruikte term. Samenwerkingen werden aangegaan en tentoonstellingen werden veelal op thema georganiseerd. De Collectie 1900 was een kunstcollectie die optimaal ingezet en benut werd.

Dit beleid werd tot aan 2002 voortgezet. Er werden regelmatig tentoonstellingen uit de eigen Collectie 1900 tentoongesteld, maar er kwamen ook meer vernieuwende onderwerpen aan bod. Er was contact met de nog levende kunstenaars zoals Jeanne Oosting en Jan van Heel en Galerie De Krijtkring. Na 2002 werd regelmatig teruggegrepen op de Collectie 1900 met kunstgerichte exposities. De kunstenaars zijn dan allemaal overleden. Er kwam meer aandacht voor lokale kunstenaars en kunstenaars uit de Rijnmond (Rotterdamse) regio. Daarnaast was er ook meer aandacht voor de historie van Maassluis. De samenwerking met de Historische Vereniging Maassluis werd ook hechter op verzoek van de toenmalige wethouder.

Huidige situatie

Toen het museum in 2013 werd geprivatiseerd - voorheen was het een gemeentemuseum -, werd uitgegaan van een gelijke verdeling tussen kunst en historie: beide moesten in Museum Maassluis in gelijke mate aan bod komen in tentoonstellingen. Vanaf 2019 wordt echter door onder andere de Vrienden van Museum Maassluis en de Historische Vereniging Maassluis met de gedachte gespeeld om van het museum enkel een historisch museum te maken, als onderdeel van de citymarketing van de gemeente Maassluis. De gemeente wil de maritieme geschiedenis van Maassluis duidelijker op de kaart zetten om zo toeristen te interesseren voor een bezoek aan de stad. Een uitgangspunt is onder meer dat samenwerking verbeterd wordt tussen Museum Maassluis, het Sleepvaartmuseum, de Furie en de drie sleepboten in Maassluis.

Op dit moment wordt de Collectie 1900 in het krappe en overvolle depot bewaard. De actuele betekenis van de collectie is beperkt. Er wordt niet verder verzameld en voor onderhoud en restauraties zijn financiële middelen niet direct beschikbaar. De afgelopen jaren organiseerde Museum Maassluis slechts sporadisch tentoonstellingen waarvoor ze onderdelen van deze collectie gebruikte (Back from the states in 2015 en Onder water, grafiek van Jeanne Oosting in 2019). Kortom, de collectie staat 'weg te stoffen'.

1.2 Kernprobleem

De gemeente Maassluis is eigenaar van deze collectie, maar betwijfelt of deze kunstcollectie past in het maritieme verhaal van Maassluis dat ze wil vertellen. Als Museum Maassluis dé plek wordt waar het historische verhaal van de stad verteld wordt, is er dan nog plaats voor de Collectie 1900? Is deze kunstcollectie dan wellicht beter af ergens anders? De hoofdvraag van de discussie is dan ook: moet de Collectie 1900 worden behouden of (deels) afgestoten? De kunstcollectie wordt nu in het depot bewaard. De laatste tentoonstelling met werk uit de Collectie 1900 was in 2015. Dit is geen houdbare situatie.

Documentatie- en adviesrapport

Om te helpen ten aanzien van de Collectie 1900 tot een besluit te komen waar gezamenlijk draagvlak voor is vanuit de betrokken partijen (de gemeente, het museum, Vereniging van Vrienden) is dit rapport opgesteld. Hierin worden vier scenario's geschetst voor de Collectie 1900. Wat betekent het wanneer de Collectie 1900 actief wordt behouden (scenario A)? Met welke voorwaarden en gevolgen moet rekening gehouden worden wanneer de collectie wordt aangescherpt (scenario B)? Hoe gaat het afstoten van de collectie (scenario C) in zijn werk? En wat als er geen enkele actie ondernomen wordt (scenario D)? Er wordt gebruik gemaakt van vijf 'waardes' of 'overwegingen' om de scenario's te waarderen: de kunsthistorische waarde, de marketingwaarde, de stadshistorische waarde, het gemeentebestuur en de voorwaarden in de schenkingsovereenkomsten. Deze waarden en overwegingen worden toegelicht in hoofdstuk 2. De betrokken partijen kennen uiteindelijk zelf het gewicht toe aan deze waarden en overwegingen; ze wegen niet voor alle betrokkenen even zwaar. Per scenario neemt een waarde of overweging toe, af of het blijft onveranderd. Dit wordt weergegeven in een +/- matrix onder elke scenario. Hoofdstuk 3 biedt een kunsthistorische inhoudelijke verdieping op de Collectie 1900 en geeft daarmee inzicht in de collectie.

2. SCENARIO'S

In dit hoofdstuk worden de verschillende mogelijkheden (scenario's) van de Collectie 1900 geschetst en gewaardeerd op basis van vijf waardes en overwegingen. Bij elk scenario worden vervolgacties en tips of adviezen beschreven.

2.1 Waardes en overwegingen

Alvorens de scenario's te bespreken, volgt hier een korte inhoudelijke toelichting op vijf 'waardes' en 'overwegingen' die gebruikt zijn om de scenario's in de volgende paragraaf te waarderen. Vermeld moet worden dat betrokken partijen uiteindelijk zelf het belang van deze waardes bepalen; de waardes wegen niet voor alle betrokkenen even zwaar. Per scenario wordt beschreven of een waarde of overweging toeneemt (+), laag is of afneemt (-) of onveranderd blijft, maar mogelijk wel potentie heeft een + te worden (+/-).

Kunsthistorische waarde

Welke plek de collectie inneemt in de Nederlandse kunstgeschiedenis bepaalt de kunsthistorische waarde. Deze waarde omvat hoe waardevol en interessant bijbehorende kunstenaars en hun kunstwerken zijn binnen hun plek in de kunstgeschiedenis. (Zowel de kunsthistorische context en betekenis als de inhoud van de collectie worden uitgebreider besproken in de Hoofdstuk 3).

Marketingwaarde of onderscheidingsvermogen

De marketingwaarde vertelt iets over de wijze waarop Museum Maassluis zich met deze collectie kan onderscheiden van concurrentie. Daarnaast biedt de marketingwaarde enige inschatting in de levensvatbaarheid van het museum.

Stadshistorische waarde

De stadshistorische waarde geeft de betekenis voor de geschiedenis van de stad aan. Kortom: wat de Collectie 1900 verbindt met (de geschiedenis van) Maassluis.

Gemeentebeleid

Deze overweging geeft aan wat de gemeente belangrijk vindt voor cultuur in Maassluis en welke beeldbepalende thema's en iconen van Maassluis de stad wil uitdragen. In hoeverre Museum Maassluis in het algemeen en de Collectie 1900 in het bijzonder aansluit bij het gemeentebeleid is van belang voor de voortzetting van het museum en de koers die het museum vaart.

Voorwaarden schenkingsovereenkomsten

Het grootste gedeelte van de collectie bestaat uit schenkingen. Aan de schenkingen zijn vaak voorwaarden en afspraken verbonden. Voorwaarden die worden verbonden aan een schenking vormen een contractuele verbintenis voor Museum Maassluis. Wanneer Museum Maassluis handelt in strijd met de voorwaarde die is verbonden aan een schenking dan pleegt het een wanprestatie. (In dat geval kan de schenker naar de rechter stappen en Museum Maassluis aanklagen. De rechter kan bij niet naleving van de voorwaarden de overeenkomst vernietigen. De schenking wordt dan weer eigendom van de schenker. De rechter beslist wie de proceskosten moet betalen. Museum Maassluis kan aan de rechter vragen om een wijziging van de voorwaarden, een zogenaamde vervallenverklaring.)

NB: van een aantal werken in de Collectie 1900 is in dit onderzoek nog niet vastgesteld hoe ze in de collectie terecht zijn gekomen. Bij (gedeeltelijke) afstoting dient dit alsnog te worden vastgesteld. Vanzelfsprekend moeten eventuele voorwaarden dan in acht worden genomen.

2.2 Scenario's met afwegingskader

2.2.1 Scenario A - Collectie actief behouden

Wanneer de keuze wordt gemaakt om de Collectie 1900 in zijn totaliteit actief te behouden, is een koerswijziging noodzakelijk. Allereerst moet er aandacht komen voor behoud. Denk hierbij aan het reinigen van de collectie, de werken beoordelen op hun staat en zo nodig laten restaureren, en een betere opslagruimte. Daarnaast wordt een meerjarenplan met daarin de wijze waarop de collectie kan worden geprofileerd en getoond aan publiek dringend aanbevolen.

Op dit moment voldoet het museum niet aan de voorwaarden voor de schenkingen op het gebied van de expositie-eisen. Een schenker of erfgenaam kan protesteren (ook juridisch). Uiteraard is beschikbare fysieke ruimte een must. Onderaan dit hoofdstuk staan concrete vervolgacties benoemd.

WAARDES EN OVERWEGINGEN

Kunsthistorische waarde	+/-
Marketingwaarde of onderscheidingsvermogen	+/-
Stadshistorische waarde	-
Gemeentebeleid	-
Voorwaarden schenkingen	+

Kunsthistorische waarde +/-

Wanneer voor dit scenario gekozen wordt, is het met een koerswijziging mogelijk de kunsthistorische waarde te vermeerderen. De Collectie 1900 kan van betekenis zijn voor de Nederlandse kunstgeschiedenis, omdat een onderdeel van die collectie een andere kant belicht van de naoorlogse Nederlandse moderne kunst: de naoorlogse figuratieve kunst. Er is een overzicht van werk van twee kunstenaars die twee verschillende richtingen binnen die figuratieve stroming vertegenwoordigen: Jan van Heel en Jeanne Bieruma Oosting (zie ook Scenario B). Dit biedt de mogelijkheid om herwaardering op te roepen voor naoorlogse figuratieve kunst.

Hoewel de schenkingen van Jeanne Oosting en Jan van Heel een goed overzicht bieden van de artistieke ontwikkeling van beide kunstenaars en daarmee van waarde zijn, is echter de kunsthistorische waarde van het werk van bekendere namen en de kunstenaars in de kring rondom Oosting en Van Heel vrij laag. Dit betreffen veel momentopnames en werken op papier (die spelen slechts een secundaire rol), studies, prenten (waarvan er meerdere bestaan) en eenlingen. Interessante schilderijen staan beschreven in paragraaf 3.4.

Marketingwaarde of onderscheidingsvermogen +/-

De kunstenaars in de Collectie 1900 zijn geen grote namen en doorgaans voor het publiek onbekend (kunstenaars worden nader geduid in hoofdstuk 3). Er bestaat daarnaast veel concurrentie van andere musea. Toch kan de marketingwaarde van deze collectie in dit scenario verhoogd worden. Het belangrijkste is hoe iets wordt gebracht of verteld. Veel is aantrekkelijk te maken met een aansprekend verhaal waarin een bezoeker zich herkent. Zeker wanneer het alledaags is met een brug naar het heden. De marketingwaarde is vooral te vinden in het feit dat deze kunstcollectie laagdrempelig en toegankelijk is (figuratieve, herkenbare kunst), en de collectie kunstenaars bevat met interessante karakters en

levensverhalen (zoals Jeanne Bieruma Oosting, Jan van Heel). Door hun levensverhalen uit te diepen, is het mogelijk (een deel van) de collectie interessant te maken.

Er is bovendien een lichte trend waarneembaar in Nederlandse musea dat de herwaardering voor naoorlogse figuratieve kunstenaars enigszins lijkt toe te nemen. Lange tijd leken deze kunstenaars namelijk een hiaat te vormen in de Nederlandse kunstgeschiedenis, maar die hiaten lijken langzaam te worden opgevuld met tentoonstellingen en monografieën (bijvoorbeeld de ophanden zijnde monografie over Jeanne Bieruma Oosting). Daarnaast neemt de huidige belangstelling toe voor dit soort ‘ambachtelijke’ kunst, waarvan bijvoorbeeld televisieprogramma’s als Project Rembrandt, Het geheim van de meester en Sterren op het doek getuigen.

Enkele recente voorbeelden van tentoonstellingen met kunstenaars uit de Collectie 1900 staan in onderstaande tabel:

Museum	Jaar	Kunstenaar	Titel tentoonstelling
Museum De Fundatie, Zwolle	2019	Charlotte van Pallandt	Charlotte van Pallandt – Kunst als levensdoel
Museum Henriette Polak, Zutphen	2019	Theodoor Heynes	Theodoor Heynes, Aquarellist
Stadsmuseum Harderwijk	2019	Jan van Heel	Van Heel Harderwijk. Een bijzondere schenking.
MAS Museum voor Achterhoekse Schilderkunst, Vorden	2020	Jeanne Oosting	Jeanne Bieruma Oosting
Museum Henriette Polak, Zutphen	2020-2021	Hollandse Aquarellistenkring	Magie van Licht : 75 jaar Hollandse aquarellistenkring, 1945-2020
Frans Hals Museum, Haarlem	2020	Kees Verwey, Otto B. de Kat	Mag het ook mooi zijn? Haarlemse impressionisten en realisten

Stadshistorische waarde -

De stadshistorische waarde van de Collectie 1900 is laag en verdient daarom een minteken. De basis van de Collectie 1900 is een schenking van een particuliere verzamelaar uit Delft (Jac. de Vries, 1970) die zijn eigen verzamelcriteria hanteerde. Deze criteria zijn van esthetische, sociale en politieke aard, en houden geen verband met de (geschiedenis van de) stad Maassluis. Deze collectie heeft op geen enkele manier een connectie met de geschiedenis van Maassluis. Ook de schenkingen die daarop volgden (in 1973 een grote schenking van het echtpaar Van Heel, in 1982 en 1994 door Jeanne Oosting) houden geen verband met Maassluis.

Gemeentebeleid -

Er wordt in dit scenario geen aansluiting gevonden tussen de beeldbepalende thema's en iconen van Maassluis en de Collectie 1900. De volgende punten zijn van belang voor de gemeente Maassluis:

- De zichtbaarheid van het materiële en immateriële cultureel erfgoed versterken richting bezoekers en bewoners van Maassluis. De thema's en iconen die het beeld van Maassluis bepalen zijn: sleepvaart, water, haven, historische binnenstad, maritieme bedrijvigheid, muziekbeoefening en (de boeken van) Maarten 't Hart. Sleepvaart staat centraal.
- Kunst in de openbare ruimte die aansluit bij de beeldbepalende thema's en iconen van Maassluis, maar er is ook ruimte voor andere ideeën en initiatieven van inwoners van Maassluis.
- De maatschappelijke rol van kunst in Maassluis vergroten: inwoners met elkaar verbinden en plezier laten beleven door kunst en cultuur, eenzaamheid verkleinen.
- De positie van amateurkunsten versterken.
- Toegankelijk cultureel aanbod en cultuurparticipatie waarbij de focus ligt op de volgende doelgroepen: Ouderen, nieuwkomers, inwoners met beperkte mobiliteit en geïsoleerde inwoners of inwoners met een beperking.
- Kinderen en jongeren betrekken bij cultuurdeelname, d.m.v. cultuuronderwijs en naschools cultuuronderwijs. Maatwerk voor jongeren van 12 jaar.

Voorwaarden schenkingen +

Wanneer de collectie wordt behouden zijn er geen beperkingen rondom contractuele voorwaarden. Bovendien wordt in dit scenario de Collectie 1900 weer gebruikt en voldoet het aan de voorwaarden van (veel) schenkingen.

VERVOLGACTIES

Wanneer de collectie in zijn geheel wordt behouden, worden de volgende vervolgacties geadviseerd:

- Samenwerkingen opzoeken. Mogelijkheden onderzoeken om werk in bruikleen te geven of nemen, gezamenlijk exposities organiseren. Musea om (verder) mee in gesprek te gaan zijn onder meer: Museum Henriette Polak in Zutphen, Marie Tak van Poortvliet museum in Domburg, Museum Belvédère in Oranjewoud, Museum de Buitenplaats in Eelde, Stedsmuseum Harderwijk.
- Aansluiting en samenwerkingen opzoeken met hedendaagse kunstenaars (onder andere Stichting Maassluisse Kunstenaars).
- De collectie exposeren. Een portret maken van de belangrijke kunstenaars en hun kringen, het leven dat ze hadden uitlichten (en daarmee direct de schenkingen en geschiedenis van het museum uitlichten). Publiek moet eraan kunnen relateren. Brug slaan naar het heden. Koppeling met hedendaagse Maassluisse kunstenaars.
- Educatie en randprogrammering creëren (zie ook onderstaand punt).
- Aansluiting vinden bij het gemeentebeleid. Om de Collectie 1900 interessant te maken voor de gemeente moet een koppeling gemaakt worden tussen de kunstenaars en kunstwerken uit de collectie en andere belangrijke aandachtspunten uit de gemeentelijke cultuurvisie. Dit zijn inclusiviteit, eenzaamheid onder ouderen, cultuurdeelname bij jongeren, betrokkenheid creëren bij nieuwkomers. Hieronder volgen enkele voorbeelden van hoe Museum Maassluis die koppeling kan maken:
 - ◆ Randprogrammering creëren die aanhaakt op thema's inclusiviteit en eenzaamheid.
 - ◆ Hedendaagse Maassluisse (amateur)kunstenaars vragen om te reageren op het werk van kunstenaars in de Collectie 1900 en dit gezamenlijk exposeren.
 - ◆ Een thema of uitgangspunt kiezen van het werk van een van de kunstenaars en dat doortrekken naar hedendaagse diverse visies. Dat kan bijvoorbeeld door middel van een open call aan (amateur)kunstenaars (in samenwerking met Stichting Maassluisse Kunstenaars) of leerlingen binnen het vak CKV (en op die manier de samenwerking met

scholen opzoeken). Denk bijvoorbeeld aan Jan van Heel en clowns, zijn geliefde onderwerp. Een open call zou kunnen zijn: wat betekent het archetype 'clown' voor jou? Wat voor associaties en gevoelens roept de clown in je op? Waar zie jij de clown in de maatschappij? De uitkomsten kan het museum exposeren samen met werk van Jan van Heel.

TIPS

- Werk een meerjarenplan uit.
- Doe fondsenonderzoek en fondsenwerving om bovenstaande acties te kunnen realiseren met subsidie, eventueel door een bredere hulpvraag uit te zetten.
- Haal inspiratie uit succesvolle projecten zoals Blikopeners van Stedelijk Museum Amsterdam en bestaande onderzoeken en handreikingen zoals de handreiking voor succesvolle inclusieve cultuurprojecten van de LKCA. Probeer niet zelf het wiel uit te vinden.
- Ga in gesprek met gewenste doelgroepen. Wat is hun behoefte? Wat er nodig om hen te enthousiasmeren en te betrekken bij een tentoonstelling?
- Ontsluit alle kunstwerken digitaal in een publiekstoegankelijke database op de website van Museum Maassluis door middel van een collectieregistratiesysteem. Hier bestaan mogelijk ook subsidies voor. Adlib is hier echter minder voor geschikt. Voor meer informatie kan contact worden opgenomen met Erfgoedhuis Zuid-Holland. Let op: er veel werk nodig om de collectiebeschrijvingen websitegeschikt te maken, vanwege de beperkte en niet altijd foutloze registratie.

2.2.2 Scenario B - Collectie aanscherpen

Museum Maassluis kan de Collectie 1900 deels behouden. Het is aan te bevelen om de oeuvres van Jeanne Bieruma Oosting en Jan van Heel in dat geval als 'backbone' van de collectie te beschouwen. De schenkingen van Oosting en Van Heel geven namelijk een goed overzicht van de artistieke ontwikkeling van beide kunstenaars. Bovendien is het feit dat deze kunstenaars hun collectie aan het museum hebben toevertrouwd, een belangrijk aspect. Zie hiervoor ook paragraaf 3.4.

Hier volgt een stappenplan voor het behouden en aanscherpen van de collectie:

- Van de kunstenaars in de Collectie 1900 bepalen welke kunstenaars passen in respectievelijk de kring Oosting of de kring Van Heel en wat de redenen daarvan zijn. Een uitgebreide aanzet hiervoor is gedaan en zichtbaar in Bijlage 1. De Kat en Schröder kunnen ingevoegd worden in de kring Oosting.
- Bovenstaande eerst voor de schilderijen en beeldhouwwerken doen, daarna voor de werken op papier.
- Al deze werken beoordelen en een keuze maken om ze te behouden, omdat ze deel van één van de drie schenkingen waren, of omdat ze in één van beide kringen passen. Op basis van gestelde criteria en het advies/hulpmiddel uit hoofdstuk 3.4 kan het museum een onderscheid maken in werken die interessant genoeg zijn om te behouden.

Alles wat overblijft komt in aanmerking voor afstoting, maar moet gecontroleerd worden, onder andere op reden verwerving. De verwachting is dat het veel eenlingen zijn en werken op papier. Voor meer informatie en de stappen voor het afstotingsproces, zie Bijlage 2.

Volg daarna de vervolgacties uit Scenario A.

WAARDES EN OVERWEGINGEN

Kunsthistorische waarde	+
Marketingwaarde of onderscheidingsvermogen	+
Stadshistorische waarde	-
Gemeentebeleid	+/-
Voorwaarden schenkingen	-

Kunsthistorische waarde +

De kunsthistorische waarde neemt in dit scenario toe. Met aanscherping op slechts twee kunstenaars (Oosting en Van Heel) en hun kringen, biedt de collectie een duidelijker overzicht van twee stromingen binnen de naoorlogse figuratieve schilderkunst.

Marketingwaarde of onderscheidingsvermogen +

De marketingwaarde of het onderscheidingsvermogen neemt toe in dit scenario. Wanneer de collectie namelijk is aangescherpt en alle 'ruis' verdwenen, ontstaat een duidelijke focus op een paar kunstenaars. Met de afgeslankte collectie kan een overtuigender en scherper verhaal aan de bezoeker verteld worden dan wanneer de gehele collectie behouden zou worden.

Stadshistorische waarde -

De stadshistorische waarde blijft in dit scenario negatief. De afgeslankte collectie heeft in zijn nieuwe vorm vanzelfsprekend nog steeds geen link met de stad Maassluis.

Gemeentebeleid +/-

Deze waarde kan in dit scenario vergroot worden, want met interessante kunsttentoonstellingen kan het museum een verbindende rol spelen binnen de stad Maassluis. Door de Collectie 1900 in zijn aangescherpte versie te gebruiken voor bijvoorbeeld interactieve tentoonstellingen waarbij de dialoog wordt gezocht met de bezoeker, is het mogelijk om tot meer verbinding te komen tussen de inwoners van Maassluis, één van de punten die de gemeente belangrijk vindt. Zie hiervoor ook de Vervolgacties in Scenario A.

Voorwaarden schenkingen -

Voorwaarden in de schenkingsovereenkomsten vormen een beperking. Zie Bijlage 3 voor de verschillende voorwaarden die aan de schenkingen gebonden zijn.

In dit scenario is het natuurlijk onvermijdelijk om werken af te stoten die onder voorwaarden geschonken zijn. Daarom daalt de waarde in dit scenario en krijgt het een minteken.

In subparagraaf 2.2.3 (Scenario C) worden aandachtspunten betreffende eigendom nader toegelicht.

2.2.3 Scenario C - Collectie afstoten

Museum Maassluis kan ervoor kiezen om de Collectie 1900 in zijn geheel af te stoten, zodat het zich in de toekomst volledig kan richten op de historische collectie en de collectie met Maassluisse kunstenaars. Het afstoten van een collectie (of collectieonderdelen) wordt beschouwd als onderdeel van professioneel collectiebeheer. Het is noodzakelijk om een overvol depot op te schonen en een museum te ontlasten van objecten die niet (meer) in de collectie passen. Soms passen objecten gewoonweg beter in een ander museum (of elders) en dat geldt mogelijk ook voor de kunstwerken uit de Collectie 1900.

Een collectie (gedeeltelijk) afstoten is echter een intensief en tijdrovend proces en moet niet onderschat worden. In Bijlage 2 is een stappenplan voor afstoting opgenomen met daarbij behorende aandachtspunten.

WAARDES EN OVERWEGINGEN

Kunsthistorische waarde	-
Marketingwaarde of onderscheidingsvermogen	+
Stadshistorische waarde	+
Gemeentebeleid	+
Voorwaarden schenkingen	-

Kunsthistorische waarde -

Met het volledig afstoten van de collectie, verdwijnt de kunsthistorische waarde.

Marketingwaarde of onderscheidingsvermogen +

De marketingwaarde of het onderscheidingsvermogen neemt toe in dit scenario. Museum Maassluis kan zich in dit geval beter profileren en onderscheiden met het historische sleepvaartverhaal van de stad Maassluis. Het museum maakt onderdeel van de citymarketing rondom de sleepvaartgeschiedenis en werkt samen met andere musea en culturele instellingen om 'Maritiem Maassluis' te versterken. Museum Maassluis als enkel historisch museum kan daarnaast de samenwerking opzoeken met Maassluisse hedendaagse (amateur)kunstenaars.

Stadshistorische waarde +

Als de collectie wordt afgestoten is er geen sprake meer van een collectie die niets te maken heeft met de geschiedenis van de stad.

Gemeentebeleid +

In dit scenario stijgt deze waarde. Als de collectie wordt afgestoten en Museum Maassluis een historisch museum wordt, sluit dat namelijk aan bij het huidige ambities van de gemeente Maassluis om zich als sleepvaarstad op de kaart te zetten: *de zichtbaarheid van het materiële en immateriële cultureel erfgoed versterken richting bezoekers en bewoners van Maassluis. De thema's en iconen die het beeld van Maassluis bepalen zijn: sleepvaart, water, haven, historische binnenstad, maritieme bedrijvigheid, muziekbeoefening en (de boeken van) Maarten 't Hart. Sleepvaart staat centraal.*

Voorwaarden schenkingen -

Gelijk aan scenario B. Voorwaarden in de schenkingsovereenkomsten vormen een beperking. Zie Bijlage 3 voor de verschillende voorwaarden die aan de schenkingen gebonden zijn.

Ook in dit scenario is het onvermijdelijk dat werken worden afgestoten die onder voorwaarden geschonken zijn. Daarom daalt ook in dit scenario de waarde en krijgt het een minteken.

2.2.4 Scenario D - Geen actie

De Collectie 1900 wordt momenteel in het depot bewaard en niet onderhouden vanwege gebrek aan financiële middelen. Dit is strijd met de Ethische Code, waarin staat opgenomen dat “preventieve conservering een belangrijk element is van het museumbeleid en de zorg voor de collecties.

Museummedewerkers zijn verantwoordelijk voor het creëren en handhaven van een veilige omgeving voor de onder hun zorg vallende collecties, zowel in depot, bij een tentoonstelling als tijdens transport. Bovendien dient het museum zorgvuldig bij te houden of een object uit de collectie conservering of restauratie en behandeling door een deskundige restaurator behoeft. Stabilisering van het object is daarbij het belangrijkste doel.”

Leden van de Museumvereniging hebben bij het lidmaatschap toegezegd de Ethische Code voor Musea te zullen naleven. Ook een museum dat bij Stichting Museumregister Nederland wil worden geregistreerd moet de Ethische Code onderschrijven. Stichting Museum Maassluis is lid van de Museumvereniging en geregistreerd in het Museumregister sinds 24-11-1999.

Wanneer er geen actie wordt ondernomen, blijft de collectie onzichtbaar en daarmee ontoegankelijk voor het publiek. Dit is juridisch in strijd met schenkingsvoorwaarden. De collectie raakt bovendien vervuild doordat er geen onderhoud plaatsvindt en staat ‘weg te stoffen’ in het depot. Ook loopt de collectie risico’s op beschadiging en verlies (alle schadefactoren staan uitgebreid beschreven in de publicatie Risicomanagement voor collecties van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed). Ten slotte blijven er kosten gemaakt worden voor ruimte en energie.

WAARDES EN OVERWEGINGEN

Kunsthistorische waarde	-
Marketingwaarde of onderscheidingsvermogen	-
Stadshistorische waarde	-
Gemeentebeleid	-
Voorwaarden schenkingen	-

Kunsthistorische waarde -

De kunsthistorische waarde van de collectie neemt af naarmate de objecten langer verwaarloosd worden en onzichtbaar blijven.

Marketingwaarde of onderscheidingsvermogen -

Besluiteloosheid rondom de collectie heeft als gevolg dat het museum zich niet sterker kan profileren en onderscheiden. Daarom daalt in dit scenario de marketingwaarde.

Stadshistorische waarde -

De Collectie 1900 maakt in dit scenario op geen enkele manier een connectie met (de geschiedenis van) Maassluis.

Gemeentebeleid -

Er wordt in dit scenario geen aansluiting gevonden tussen de beleidsbepalende thema's en iconen van Maassluis (Maritiem Maassluis) en de Collectie 1900.

Voorwaarden schenkingen -

De gestelde voorwaarden (zie Bijlage 3) worden niet nageleefd.

3. KUNSTHISTORISCHE CONTEXT

Dit hoofdstuk biedt kunsthoudelijke verdieping op de collectie ten behoeve van Scenario A en B. Wat is het onderlinge verband tussen de kunstenaars uit de Collectie 1900? Schilderden ze bijvoorbeeld op dezelfde manier? Of kenden ze elkaar en zo ja, wat was dan de connectie? Waren ze bevriend of lid van dezelfde verenigingen? De connectie is van belang omdat hiermee de aanwezigheid van kunstwerken in de collectie gelegitimeerd kan worden.

In dit onderzoek is een selectie gemaakt van 72 uit in totaal 150 kunstenaars (zie Bijlage 1). Deze selectie kwam tot stand op basis van: naamsbekendheid, relaties onderling en aantal werken die zijn opgenomen in de Collectie 1900. Onbekende namen met slechts één werk zijn niet opgenomen, tenzij een duidelijke relatie aanwijsbaar was met één van de vijf kunstenaars ('de Grote Vijf'). In een afstotingsproces (Scenario B en C) is het van belang alle kunstenaars en hun werken te onderzoeken op herkomst en voorwaarden. Allereerst wordt in dit hoofdstuk de kunsthistorische positionering geschetst: waar staan deze kunstenaars uit de Collectie 1900 ten opzichte van de (Nederlandse) kunstgeschiedenis? Vervolgens worden de onderlinge verbanden tussen de kunstenaars nader toegelicht. Als laatste worden de vijf kunstenaars besproken die door het museum zijn benoemd als 'de Grote Vijf'.

3.1 Kunsthistorische positionering van de Collectie 1900

In de jaren na de oorlog (1945) werden beeldende kunstenaars verdeeld in twee kampen. Enerzijds bevonden zich de kunstenaars die figuratief werkten. Hun ideaal was de toeschouwer te bereiken met het opnemen van herkenbare elementen in het werk. Velen werkten voort op de gegevens van de impressionisten of de Bergense school. Ze vonden inspiratie in de werken van Cézanne, Van Gogh en Franse kunstenaars die rond 1900 actief waren.

Anderzijds waren er kunstenaars die abstract of expressionistisch werkten, zoals de Nederlandse Experimentele Groep (onder andere Constant Nieuwenhuys, Karel Appel en Corneille) die zichzelf opstelden als de enige echte avant-gardisten in Nederland. Dit werd gezien als totale vrijheid in de kunst als symbool voor verzet tegen en bevrijding van de onderdrukking in de oorlog. De strijd tussen de twee kampen werd sterker toen het Stedelijk Museum Amsterdam - met Willem Sandberg als directeur vanaf 1945 - na de oorlog de voorkeur gaf aan de abstracten en experimentelen. Sandberg was er namelijk op uit om Nederland te confronteren met de ontwikkelingen in de internationale kunst (avant-garde). Hij richtte zijn aandacht op kunstenaars die zich bij de Cobra-beweging aansloten. In de jaren '60 richtten ook de galerieën zich steeds meer op de avant-garde. Het nieuwe museumbeleid zorgde ervoor dat de figuratieve kunst van het 'gematigd modernisme' langzaam verdween uit de openbaarheid.

Het gematigd modernisme

De Collectie 1900 kan grotendeels gepositioneerd worden als de kunst van de figuratieven, hoewel in de collectie ook werken zijn opgenomen van kunstenaars die experimenteel en abstract werkten. Het grootste gedeelte kan worden toegewezen aan een gebied dat wordt geduïd als het 'gematigd modernisme'.

Het werk van de kunstenaars loopt onderling sterk uiteen, maar een verbindende factor is wel degelijk aan te wijzen: ze werkten traditioneel, schilderden aan de werkelijkheid ontleende onderwerpen, maakten composities volgens academische conventies en pasten soms vormen en technieken toe uit vernieuwingsbewegingen van de twintigste eeuw. Er werd door deze kunstenaars wel eens geëxperimenteerd en sommige werkten ook abstraherend. Zo kwamen kunstenaars als Jan van Heel en Kees Verwey tot uiteenlopende resultaten. Maar kunstenaars uit de Collectie 1900 lieten zich niet leiden

door heersende trends. Ze hielden vast aan een zichtbare werkelijkheid en vertaalde deze in hun kunstwerken. Waarneming was dus belangrijk, maar ook hun persoonlijke interpretatie en het gevoel dat het opriep, zowel bij de maker als de beschouwer.

3.2 Verband tussen de kunstenaars

Deze kunstenaars waren niet per se vernieuwend en holden geen trends achterna. Ze werkten vaak in stilte. Van nieuwe stijlen, experimenten en opvattingen waren ze op de hoogte, maar ze gingen er meestal niet in mee. Soms proefden ze er even van, om uiteindelijk weer terug te keren bij het figuratieve, met de werkelijkheid als uitgangspunt.

Sommige kunstenaars hadden maar weinig fiducia in al die nieuwe 'schilderrichtingen' van de twintigste eeuw. Ze stoorden zich aan de polarisatie tussen abstractie en figuratie en de daaraan gekoppelde tegenstelling tussen modern en traditioneel. Vooral omdat kunstmusea alleen oog leken te hebben voor de experimentele schilderkunst van de jongere generatie kunstenaars. Ze duiden zichzelf daarom ook wel aan als 'de vergeten generatie'. De meesten van hen waren uitgesproken individualisten die niet in een vakje gestopt wilden worden. Ze keerden terug tot klassieke thema's als het portret, stillevens, interieur, landschap en stadsgezicht en herwaardeerden het ambachtelijk aspect.

Werk van hen werd nauwelijks aangekocht door Nederlandse musea, maar particulieren als Jac. de Vries waardeerden hun werk wel.

Het grootste deel van de kunstenaars uit de Collectie 1900 kenden elkaar, zoals te zien in de lijst met kunstenaars (Bijlage 1). Ze waren bijvoorbeeld bevriend of elkaars leermeester of leerling. Of lid van dezelfde groepen of kunstenaarsverenigingen (Bijlage 4). Die persoonlijke relaties komen naar voren in de volgende paragraaf. Daarin wordt namelijk dieper ingegaan op vijf kunstenaars uit de Collectie 1900: de zogenoemde 'Grote Vijf'.

3.3 Vijf kunstenaars

Dit hoofdstuk bespreekt vijf kunstenaars van de Collectie 1900, of zoals ze genoemd worden door Museum Maassluis: de 'Grote Vijf', bestaande uit Jeanne Oosting, Jan van Heel, Otto de Kat, Sierk Schröder en Wally Elenbaas. Dit hoofdstuk biedt verdieping voor Scenario A en B.

De 'Grote Vijf' waren verdienstelijke kunstenaars en gematigd modern. Wanneer veel collega-kunstenaars vanaf de jaren '50 de abstractie opzoeken, doen deze kunstenaars dat bewust niet. Ze behoren daarmee niet tot de avant-garde, maar tot een groep naoorlogse kunstenaars die blijven werken vanuit de figuratieve traditie.

De term 'Grote Vijf' wekt echter een verkeerde indruk van de Collectie 1900. Zoals in Scenario B is beschreven vormen Oosting en Van Heel de 'backbone' van de collectie. Zij vertegenwoordigen de naoorlogse figuratieve stroming. De Kat en vooral Schröder zijn maar mager vertegenwoordigd. Elenbaas is in dit rijtje een vreemde eend; hij hield zich bezig met andere technieken. En had bovendien geen directe connecties met de andere vier kunstenaars. De overeenkomst, en meteen de legitimatie van zijn aanwezigheid in de collectie, is enkel het feit dat hij nooit volledig abstract werkte en nooit de werkelijkheid uit het oog verloor, net als de andere kunstenaars uit de Collectie 1900. Geadviseerd wordt daarom om de term 'Grote Vijf' niet langer te hanteren.

3.3.1 Jeanne Bieruma Oosting (1898-1994)

Aantal records in Adlib	Type objecten
2658	Totaal schilderijen, aquarellen, tekeningen, schetsen, etsen
1681	Schetsen in schetsboekjes. Alle afbeeldingen uit de schetsboekjes zijn apart genoteerd in Adlib en hebben een eigen record. Totaal: 1681 (let op: mogelijke overlap met tekeningen)
432	Etsen
557	Tekeningen
70	Schilderijen en aquarellen

Oeuvre

De adellijke Jeanne Bieruma Oosting werd geboren in Leeuwarden. Ze was een laatbloeier: pas in de tweede helft van haar leven kreeg ze erkenning voor haar kunstenaarschap en verkochten haar werken goed. Ze verkoos het kunstenaarschap boven het huwelijk. De ongetrouwde Oosting was daardoor het buitenbeentje van de familie. Met een uitgesproken en vitale persoonlijkheid gedroeg zich naar haar stand.

Oosting maakte alle stromingen in de 20e eeuw mee, maar associeerde zich met geen daarvan. In haar vroegste werk is in het donkere kleurgebruik de invloed te zien van de Haagse School, overgebracht door haar leraren. Na de oorlog schilderde ze echter breder: haar doeken werden kleurrijker en zonniger. Oosting maakte figuratieve schilderijen, aquarellen en grafiek en liet een omvangrijk en gevarieerd oeuvre na dat getuigt van een brede interesse. Vooral in haar grafisch werk liet ze veel technieken en genres zien. Ze hanteerde een helder kleurgebruik en verbeeldde een verscheidenheid aan thematiek. Hierdoor is het lastig haar in een stroming of -isme te plaatsen.

Op haar 70e werd Oosting koninklijk geridderd in de Orde van Oranje-Nassau. Na haar overlijden liet ze haar werk na aan de drie musea die haar dierbaar waren, waaronder Museum Maassluis.

Parijs

Op haar 33e vertrok ze naar Parijs, op advies van haar vriendin barones Charlotte van Pallandt (vertegenwoordigd in de collectie). Hun vriendschap duurde voor het leven. Ze deelden een liefde voor Franse kunst. In Parijs vond Oosting erkenning voor haar kunstenaarschap en behoorde ze tot de kring van Nederlandse kunstenaars rond Conrad Kickert. Met sommigen bouwde ze een hechte vriendschap op: Wim Oepts, Jos Croin, Mena Loopuyt, Frits Klein en Gerard Hordijk (laatste twee in de Collectie 1900 vertegenwoordigd).

Oosting had veel belangstelling voor kunstenaars als Bonnard, Vuillard, Picasso, Matisse en Cézanne. Het heldere kleurgebruik van de impressionisten maakte de meeste indruk op haar. Ze bewonderde hun bevlogenheid. Hun invloed is terug te vinden in later werk van Oosting, in zowel kleurgebruik (heldere transparante kleuren) als onderwerpkeuze (alledaagse omgeving).

Thema's

Na de oorlog woonde ze eerst aan de Herengracht in Amsterdam en vanaf 1960 aan het Oosterpark, dat ze vaak tot onderwerp van haar kunstwerken koos. Er bevinden zich twee schilderijen met dit thema in de Collectie 1900.

Vanaf 1955 bracht ze de zomers door in Almen. Iedere zomer nodigde ze daar haar kunstenaarsvrienden uit, waaronder Kees Verwey (in de Collectie 1900 vertegenwoordigd). In Almen schilderde ze haar leefomgeving, buiten maar ook binnen, zoals haar bekende 'interieurs' waarvan er twee zich in de Collectie 1900 bevinden.

Het volgen van de werkelijkheid is kenmerkend voor haar werk. Ze had genoeg aan de omgeving om haar heen. Figuren ontbreken in haar interieurs. Terugkerende thema's in haar werk zijn naast interieurs ook stillevens van bloemen, vruchten en andere huishoudelijke voorwerpen en landschappen.

Vrienden en leermeesters

Ze was lid van de Hollandse Aquarellisten Kring (zie Bijlage 4), opgericht door onder andere Kees Verwey en Otto B. de Kat die tot haar vriendenkring behoorden. Tot op late leeftijd exposeerde ze met hen. Met haar vrienden had ze de voorkeur voor figuratieve schilderkunst gemeen. Tijdens de tafelrede van haar rondreizende overzichtstentoonstelling zei Oosting, rondkijkend in haar kring vrienden: "Gezien het potentieel aan talent, hier aanwezig, kan men de tafelgenoten gerust tot de vaste bewoners van de Parnassos rekenen, wat meer is dan de telkens verschietende sterren uit het garnituur van de Melkweg van de Wilde."

In 1968 stelde ze uit eigen middelen de Jeanne Oosting Prijs in, om figuratieve schilderkunst onder jonge schilders en aquarellisten te stimuleren. In 1981 reikt ze de prijs uit aan haar vriend Otto B. de Kat. Oosting was in de leer bij Marianne Bleeker, Paul Bodifée, Frits Grabijn, Samuel Jessurun de Mesquita, Albert Roelofs, Willem van Konijnenburg, Henk Meijer, Stanley William Hayter, Buckland Wright. Alleen van Konijnburg bevindt zich een werk in de Collectie 1900.

3.3.2 Jan van Heel (1898-1990)

Aantal records in Adlib	Type objecten
177	Tekeningen, schetsen, aquarellen, schilderijen

Oeuvre

Jan van Heel behoort tot de belangrijkste vertegenwoordigers van het naoorlogse realisme. Hij was actief bij tal van kunstenaarsverenigingen en de spil van de Nieuwe Haagse School: het 'Haagse antwoord op Cobra'. Werk van Jan van Heel bevindt zich onder meer in het Stedelijk Museum Amsterdam, Centraal Museum Utrecht en Haagse Gemeentemuseum, maar ook in buitenlandse musea als Kopenhagen en Madrid.

Van Heel schilderde, na zijn sterk geabstraheerde Spaanse landschappen uit de jaren zestig, voornamelijk modern figuratief. Hij won prijzen voor zijn werk waaronder de Jacob Marisprijs en in 1965 de Jacob Marisoeuvreprijs.

Leven

Van Heel begon zijn carrière als schoolmeester in zijn geboortestad Rotterdam. Een baan die bij hem paste, hij had van nature gezag. Toch wilde hij zich verder ontwikkelen, zoals hij zelf zei: "ik heb nog een talentje, dat is tekenen." Nadat hij de avondopleiding van de Rotterdamse Academie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen had afgerond, werd hij tekenleraar in Den Haag. Hier exposeerde hij met schilderijen en nam initiatieven voor de organisatie van kunstenaarsgroepen (zie Bijlage 4).

Parijs

In de jaren '30 reisde Van Heel voor het eerst naar Parijs. In deze periode schilderde hij stadsgezichten en zijn eerste clowns. Zijn vooroorlogs werk is zwaarmoedig (schedels, dode dieren, Christusfiguren). In de Tweede Wereldoorlog was het voor hem onmogelijk om naar Parijs reizen. Omdat hij weigerde zich aan te sluiten bij de Kultuurkamer, ingesteld door de Duitse bezetter, werd hem (en vele andere kunstenaars) verboden zijn vak uit te oefenen.

Thema's

Na de Tweede Wereldoorlog vertrok Van Heel, net als veel andere kunstenaars, opnieuw naar Parijs. Een verblijf in Parijs was, ook voor Van Heel, een stimulans om andere uitdrukkingswijzen te ontwikkelen. De clown werd zijn meest kenmerkende onderwerp. Het circus was een veel beoefend thema in Parijs in de twintigste eeuw en Van Heel zag naar de achterliggende tragiek van het circusbestaan. Andere onderwerpen waren dieren, Parijse straatbeelden en stadsgezichten, landschappen (Spaans en Italiaans) en stillevens (alledaagse ogenschijnlijke betekenisloze of waardeloze voorwerpen, bijvoorbeeld afgedankt speelgoed).

Verenigingen

In 1951 was Van Heel medeoprichter en leidend figuur van de kunstgroep Verve (zie Bijlage 4). Deze Haagse kunstenaars organiseerden gezamenlijke tentoonstelling met als doel 'meer fantasie en verbeelding, meer verve', een Haags antwoord op de Amsterdamse experimentelen en Cobragroep. Na Verve was Jan van Heel ook zeer actief binnen de Haagse kunstvereniging Fugare (zie Bijlage 4). Een kunstenaarscollectief dat kan worden beschouwd als grondslag van de Nieuwe Haagse School. De nadruk lag op abstractie en experiment, er werd ook in de figuratieve traditie geschilderd.

Als organisator was Van Heel zelfverzekerd, een echte leider, extravert met een duidelijke mening. Als schilder daarentegen kon hij al ontroerd raken van een nestje vogels, een armzalige clown of een loshangend poppenoogje.

Van Heel was niet alleen betrokken bij kunstenaarsgroepen, ook daarbuiten was hij actief in verschillende besturen, commissies en jury's. Hij jureerde bijvoorbeeld vijf jaar lang voor de Koninklijke Subsidie voor Vrije Schilderkunst en was medeoprichter en bestuurslid van de Jacob Maris Stichting. Zijn grootste aandacht ging uit naar projecten waarin onderwijs en kunst samenvielen. Van Heel kreeg meerdere onderscheidingen en werd in 1959 benoemd tot Ridder en in 1968 tot Officier in de Orde van Oranje-Nassau.

3.3.3 Otto B. de Kat (1907-1995)

Aantal records in Adlib	Type objecten
38	Tekeningen, aquarellen, houtsneden, schilderijen

Oeuvre

Otto B. de Kat werkte figuratief, maakte onder meer landschappen, stillevens en portretten. Hij richtte zich op de zichtbare werkelijkheid en schilderde zijn eigen leven en omgeving. Een traditionele kunstenaar, hoewel hij soms ook abstraherend werkte. De overgang naar abstrahering maakte hij weliswaar geleidelijk, en hij schilderde nooit volledig abstract.

De Kat wordt ook wel 'intimistisch' genoemd: een vorm van postimpressionisme dat zich kenmerkt door intieme, sfeervolle huiselijke taferelen. Zijn oeuvre is omvangrijk en bevat schilderijen, tekeningen en grafiek. De Kat was zijn hele leven een onzeker kunstenaar. Hij had het gevoel te weinig te kunnen en te hebben geleerd en volgde daarom veel lessen aan academies. Zelfs toen hij al een gevestigd kunstenaar was.

Parijs

De Kat studeerde in 1927 aan de Rijksacademie van Beeldende Kunsten in Amsterdam. De jaren daarna probeerde hij in Parijs wat te verdienen met portretten. Hij raakte onder de indruk van impressionisten en postimpressionisten als Bonnard, Vuillard en Matisse en kwam in contact met abstract werkende kunstenaars als Zadkine, Van Doesburg en Mondriaan. De Kat deelde zijn atelier met Laurens van Kuik, voorloper van de abstracte kunst, maar dit leidde bij hem nog niet tot de neiging om ook abstract te gaan schilderen. Naast portretten schildert hij ook landschappen en interieurs uit zijn directe omgeving. Hij sluit vriendschap met de handelaar De Bois, die regelmatig werk van De Kat verkocht en ervoor zorgt dat zijn werk in Nederland wordt tentoongesteld.

Jaren '60-'70

Rond 1960, tijdens portretopdrachten in Denemarken, vond een verandering plaats in zijn schilderkunst: nieuw en vrijer kleurgebruik, lossere lijnen. Hij vereenvoudigde vormen en liet overbodige details weg. De Kat werkte niet langer ter plekke 'sur le motif', maar op het atelier. Na zijn buitenschetsen, zette hij een schilderij op in zijn atelier en werkte daar verder vanuit het geheugen. Hij richtte zich meer op het externe en maakte stadsgezichten, niet alleen in Kopenhagen maar ook in Londen en Luik.

Van 1955 tot 1972 was De Kat tevens hoogleraar aan de Rijksacademie van Beeldende Kunsten in Amsterdam, en een collega van Jan Wiegiers. Lange zomervakanties in Frankrijk tijdens zijn docentschap bieden mogelijkheid zijn eigen werk te ontwikkelen. Vanaf 1973, geïnspireerd door het Franse landschap, maakte hij werk met aardse kleuren waarbij de materie van de verf een grote rol speelde.

Verenigingen en vriendschappen

In 1930 werd De Kat lid van De Onafhankelijken (zie Bijlage 4) en in 1932 nam hij deel aan de oprichting van de Kennemer Kunstenaars Kring, met leden als Henk Henriët, Henri Boot, Gerard Sluiter, Kees Verwey (in de Collectie 1900) en Maurits Kok.

Na de oorlog, in 1946, nam hij samen met Kees Verwey het initiatief tot de oprichting van de Hollandse Aquarellisten Kring (zie Bijlage 4). Hierdoor breidde het Haarlemse netwerk van De Kat zich uit naar Amsterdam. Kunstenaars als Jan Wiegiers en Johan Buning (beide in de collectie) gaven hem inzicht in zijn eigen plek in het kunstleven. Doordat buitenlandse kunstenaars deelnamen aan exposities van de Hollandse Aquarellisten Kring en de kring ook exposeerden in het buitenland, verruimde de blik van De Kat. In deze naoorlogse periode was zijn werk vaak te zien in kunsthandels in Amsterdam, Haarlem en Den Haag. Doordat de druk van de oorlog was weggefallen en door zijn internationale contacten bereikte De Kat een grotere vrijheid in kleur, vormgeving en compositie ten opzichte van het traditionele, trouw aan het direct zichtbare.

De Kat onderhield goede vriendschappen met Jeanne Oosting, Joop Sjollema, Mari Andriessen, Han Wezelaar, Piet Esseren en Bertus Sondaar (laatste twee niet in de Collectie 1900). Hij had maar een oppervlakkige verwantschap met zijn Haarlemse vriend en tegelijk soms rivaal Kees Verwey, Deze bevriende kunstenaars steunden elkaar in de jaren '60 en '70 toen in het kunstcircuit nauwelijks aandacht was voor hun gematigd modernistische werken. Toen de Cobragroep eind jaren '40 opmars maakte, raakte de figuratieve kunst namelijk uit de mode. Otto B. de Kat zei hierover: "Kees Verwey en ik gingen niet in die nieuwe stroming mee. Wij waren er niet tegen, maar werden min of meer weggevaagd. In de musea was geen plaats meer voor ons. [...]" De vraag is of deze kunstenaars sindsdien wél een plek in de Nederlandse kunstgeschiedenis hebben gekregen.

In 1981 ontving De Kat de Jeanne Bieruma Oostingprijs voor de schilderkunst.

3.3.4 Sierk Schröder (1903-2002)

Aantal records in Adlib	Type objecten
14	
12	Tekeningen en lithografieën (die mogelijk reproducties naar zijn werk zijn)
2	Schilderijen

Oeuvre

Sierk Schröder was een portretschilder. Nog steeds worden er tentoonstellingen met zijn werk georganiseerd. Hij werkte figuratief. “Het op een herkenbare manier opnieuw vormgeven aan de natuur, waarbij een getrouwe weergave van een vorm of een menselijk figuur het innerlijk reflecteert, is voor mij essentieel.” Ook hij liet zich nooit leiden door trends, maar vernieuwde zich door kleur- en materiaal experimenten, onderwerpkeuze en de verfijning van beeldtaal. Schröder streefde naar de vormvastheid van de renaissance en de poëzie van het late impressionisme.

Naar de werkelijkheid

In 1922 ging Schröder naar de Haagse Academie voor Beeldende Kunsten, opleiding voor middelbaar tekenen. In 1925 vertrok hij naar Parijs. Daar leerde hij moderne richtingen kennen. Hij bleef trouw naar de natuur werken, want Schröder wilde vorm en verfmaterie leren beheersen. Hij koos ervoor om zijn naturalistische manier van werken voort te zetten, gericht op het spontaan weergeven van de werkelijkheid.

Portretten

Schröder hield zich het liefst bezig met het weergeven van de mens. Hij schilderde baby's, kinderen, vrouwen, bekenden en vrienden. Met compositie, model en omgeving had hij weinig moeite. Met kleur daarentegen wel: Schröder was geen colorist maar een tonist.

Zijn vroege portretten zijn donker, overwegend in bruintinten en de techniek herinnert aan de zeventiende eeuw. In 1940 kreeg hij kritiek op het gebrek aan kleur in zijn werk. Vanaf 1948 ging hij losser werken, schetsmatiger, met forse brede penseelstreken en maken bruine tonen plaats voor kleur.

Kritiek

Vanaf 1959 was hij lector aan de Rijksacademie in Amsterdam, in 1960 hoogleraar vrije schilderkunst. Nog altijd ontving hij kritiek op het traditionele in zijn werk. Leerlingen stonden niet te trappelen om les van hem te krijgen. Jonge mensen hadden meer behoefte aan experimenteren, dan aan techniek en het vak leren beheersen. Zijn werkwijze werd te 'fotografisch' genoemd.

Hij maakte in deze Amsterdamse periode meer zelfportretten.

Opleving

In 1968 nam hij ontslag. Na twee jaar brak er een nieuwe periode aan. Hij werkte veel in de natuur, maakte vlugge schetsen van landschappen. Hij tekende, schilderde en aquarelleerde. Terugkerende motieven waren planten en dieren, maar hij maakte vooral heel veel figuurstudies, modellen en portretten.

3.3.5 Wally Elenbaas (1912-2008)

Aantal records in Adlib	Type objecten
192	Prenten: lithografieën en zeefdrukken, enkele foto's

Wally Elenbaas werd geboren in Rotterdam, waar hij met enkele korte tussenpozen bleef wonen en werken tot zijn dood. Hij was een bekend figuur in Rotterdam. Elenbaas heeft bijdragen geleverd aan het ontstaan van de nieuwe fotografie, nieuwe typografie en de ontwikkeling van de kleurengrafiek in Rotterdam. In zijn werk is sprake van abstrahering, maar zonder verlies van het herkenbare. Elenbaas was ervan overtuigd dat de kunstenaar en de kunst altijd in gesprek moesten blijven met de maatschappij. Volledige abstractie zou dat gesprek in de weg staan.

Al tijdens zijn leven schonk Elenbaas grote selecties uit zijn grafisch werk aan Museum Maassluis. In 2006 ontving hij de erepenning van de stad Rotterdam voor zijn oeuvre.

Monumentaal

Elenbaas pakte in het begin van zijn carrière alles aan: hij maakte reclamewerk, verzorgde drukwerk, ontwierp boekillustraties, maar beschilderde ook wanden, zoals in 1950 voor de manifestatie Ahoy in Rotterdam. Vanaf toen ontving hij vanuit heel Nederland monumentale opdrachten in uiteenlopende technieken: mozaïek, tegeltableau, graffito, gezandstraalde steen en wandschildering. In veel Nederlandse steden is Elenbaas' werk in openbare ruimten te zien, waaronder ook in Maassluis. Hoewel hij na de oorlog vooral succes had met zijn grafiek en monumentale werk, begon hij zijn artistieke loopbaan met fotografie. En daar staat hij nu nog het meest om bekend.

Fotografie

Zijn foto's gaf hij een vervreemdende sferen hij werkte veelal vanuit zijn fantasie. Zijn werk was vervuld van dromen, herinneringen en gedachten. Hij koos voor onderwerpen en technieken waarbij de fantasie belangrijker was dan het weergeven van de werkelijkheid.

Vanaf 1935 fotografeerde hij samen met zijn vriendin Esther Hartog bijna een halve eeuw de eigen omgeving. Dit leverde een intiem oeuvre op. Maar hun werk was tegelijk ook vaak experimenteel, en vaak surrealistisch van karakter. Hiervoor vond hij inspiratie in de Franse surrealisten. 'De vrouw' was een vaak terugkerend thema. In 1939 verbleef hij voor een half jaar op Corsica. Dit landschap inspireerde hem zijn hele verdere oeuvre.

Grafiek

De Rotterdamse Akademie was een broedplaats voor grafiek. Elenbaas leerde hier etsen van Andreas Schotel, leerling van Antoon Derkzen van Angeren. In Elenbaas' eerste etsen komen de motieven die zijn werk domineren al aan de orde: rivier (groot vlak water), doelloos dobberende (veer)boot, vogel, geabstraheerde mensfiguur of vereenzaamde mens, cirkel van de zon. De motieven veranderden gedurende zijn carrière niet wezenlijk, wel zijn techniek.

Na een conflict met Schotel stapte Elenbaas over op lithograferen. Hij werkte gedisciplineerd om de techniek zich eigen te maken. De eerste litho's waren zwart wit en toonden de gruwelen van de oorlog in bijna kale tekeningen. Toen hij de techniek helemaal door had, ging hij in kleur werken. Er was weerstand tegen litho's in kleur; de opvatting heerste dat grafiek altijd in zwart wit moest zijn. Kleurenlitho's waren destijds bedoeld om van een schilderij meerdere exemplaren te kunnen verkopen. Maar kunstenaars hadden in het grauwe verwoeste Rotterdam behoefte aan kleur. Elenbaas noemde zijn kleurenlitho's ook wel 'gedrukte schilderijen'.

Venster en ARA

Elenbaas richtte 'Groep R' op samen met onder meer Daan den Dikkenboer, Nico Benschop, Cor Engelse, Louis van Roode en Benno Wissing (geen van allen vertegenwoordigd in de collectie). Zij keerden zich tegen de traditionele kunst en wilden met meer gelijkgestemden samenwerken en exposeren. Ze werden de 'Venstergroep' genoemd, maar van echte saamhorigheid was weinig sprake. Het was vooral een vreemde verzameling individualisten.

Hetzelfde geldt voor de ARA-groep: een groep kunstenaars werkzaam in hetzelfde atelier, zonder dat er sprake was van duidelijke stilistische of ideologische overeenkomsten.

Deze twee groepen, Venster en ARA, raakten bekend in Nederland. Deze grafici manifesteerden zich met groot enthousiasme en werkdrift met moderne abstraherende composities waarbij meestal nog herkenbare realistische figuren, dieren en objecten te zien waren. Ze deelden eigenlijk alleen een werkplaats en exposeerden samen, maar hadden onderling niet zoveel gemeen. Wel kwamen ze allemaal voort uit de gedegen grafische traditie in Rotterdam die gestart was met de etsklas van Derkzen van Angeren en Moulijn (één werk in de collectie aanwezig).

Succes

In 1952 won Elenbaas de Premio Colomba prijs voor grafiek aan de Biënnale in Venetië. Ook werd hij bekroond op de Triennale in Zwitserland in 1958. Twintig jaar lang had Elenbaas groot succes met zijn litho's. Zijn werk werd in verschillende (openbare) collecties en prentenkabinetten opgenomen en aangekocht, waaronder in Wenen, Parijs en New York. Ook in Nederlandse collecties, onder andere in Boijmans. In de jaren '70 kwam er echter een omslag in het succes. Opdrachten werden steeds schaarser, publiciteit bleef uit en trends in de kunst veranderden.

Elenbaas is leerling geweest van Dick Elffers, Jan Kamman, Piet Zwart, Jan Mulder (in de collectie aanwezig). Hij was leraar van Elmar Alexander Beckers, Klaas Gubbels, Rob Kooman, Lei Reihs, Guus de Ruiter, Leen Stolk, Yvonne Struys, Jack Tsang (geen van hen zijn vertegenwoordigd in de collectie).

3.4 Interessante werken in de Collectie 1900

Deze paragraaf biedt inzicht in welke kunstwerken tot de meest interessante van de Collectie 1900 behoren en fungeert als hulpmiddel of advies voor Scenario B. Schilderijen en beeldhouwwerken worden artistiek gezien als waardevoller beschouwd dan werken op papier. Daartegenover staat dat prenten en tekeningen weinig ruimte in beslag nemen. Echter, ze moeten wel verantwoord bewaard worden, in passe-partouts en in dozen van zuurvrij karton. Daarnaast hebben prenten en tekeningen slechts beperkte expositiemogelijkheden: in een ruimte met 50 lux, dus niet samen met kunstwerken van ander materiaal en slechts gedurende drie maanden achtereen.

In deze paragraaf ligt de focus daarom voornamelijk op schilderijen en beeldhouwwerken uit de collectie. Van twee 'grote' kunstenaars bleek voldoende interessant werk zich in de collectie te bevinden: van Jeanne Bieruma Oosting en Jan van Heel. Van hen heeft Museum Maassluis een ruime hoeveelheid interessant en/of kwalitatief goed werk in beheer. Een mogelijkheid voor Museum Maassluis is dan ook om deze twee kunstenaars en hun kringen als de 'backbone' van de Collectie 1900 te beschouwen. Alle hieronder genoemde kunstwerken zijn afgebeeld in Bijlage 5.

Jeanne Bieruma Oosting

Met zoveel werken van Jeanne Oosting in de collectie (2658 records in Adlib) is het voor de hand liggend dat Museum Maassluis zich daarop zou concentreren. Haar werk (schilderijen, aquarellen en tekeningen) is, hoewel niet hoogdravend, wel innemend. Haar prentwerk is bijzonderder, ook technisch. Bovendien was Jeanne Bieruma Oosting een interessante persoonlijkheid met een dito levensverhaal, dat gepresenteerd kan worden.

Oosting beoefende veel genres. Haar vroege werk is wat terughoudend, maar later wordt ze decoratief en vindt ze haar kenmerkende stijl. De volgende schilderijen zijn interessant om haar oeuvre en stijl te illustreren:

- ◆ Stilleven: 01713 (een vroeg werk), 01720, 01732, 01741, 01742, 01750, 01751, 05307. Vroege stilleven zijn mogelijk wat saai, maar wel goed voor het overzicht van haar oeuvre.
- ◆ Interieurs: 01728, 01731, 01738, 01739, 08093.
- ◆ Portretten: 01722, 01724, 01725, 01749, 06986. Zelfportretten zijn altijd goed: 10624, 01711, 01714, 01736.
- ◆ Landschappen/stadsgezichten (deze zijn van wat mindere kwaliteit en dus is het moeilijk kiezen): 01721, 05610, 05611, 01726 (ongewoon werk). De uitzichten op het Oosterpark (01716 en 01743) zijn leuk en lijken op de kunstwerken van Willem Witsen (uit 1900). Hij had destijds ongeveer hetzelfde uitzicht.

Werken van kunstenaars met wie ze contact had en die ze verzamelde zijn onder andere: Otto B. de Kat, Gerard Hordijk, Kees Verwey, Joop Sjollema, Bob Buys, Ina Hooft, Charlotte van Pallandt, Rudolf de Bruyn Ouboter, Willem van Konijnenburg (haar leermeester). Van deze kunstenaars heeft Museum Maassluis ook werken in de Collectie 1900. Echter, dat betreft veel werk op papier. Voor een deel zijn dat zelfs prenten, waar er dus meer van bestaan. Doorgaans zijn het eenlingen, soms studies.

Het valt te betwijfelen of zij de collectie versterken. Een kunstwerk wordt daarentegen interessanter als het uit de verzameling van Jeanne Bieruma Oosting zelf komt. Maar dat betreft slechts één werk: 13078 - Kees Verwey, Portret Jeanne Oosting 1978. Het is een aquarel en de afbeelding ontbreekt in Adlib.

Interessante kunstwerken uit de kring van Oosting:

- ◆ 02521 - Kees Verwey, Bloemstilleven
- ◆ 05701 - Joop Sjollema, Portret Jeanne Bieruma Oosting
- ◆ 03269 - Charlotte van Pallandt, bronzen buste Kees Verwey

Van Otto B. de Kat zijn de volgende schilderijen de moeite waard om te behouden:

- ◆ 03440 - een zelfportret
- ◆ 03439 en 03450 - beide portretten
- ◆ 04058, 05728 - twee Franse landschappen (allebei redelijk laat)
- ◆ 15499 - een interieur (ook laat)
- ◆ 15503 - een stilleven (uit zijn beste tijd)

Jan van Heel

In de Collectie 1900 bevinden zich werken van een groep Hagenaars – Nieuwe Haagsche School –, bestaande uit onder andere Jan van Heel, Kees Andrea, Neujean, Bitter, Willem Hussem en Jaap Nanninga.

De aanwezige schilderijen van Jan van Heel in de Collectie 1900 geven een goed beeld van de verschillende perioden die de kunstenaar heeft doorgemaakt. De collectie biedt een ruime keus. Hier volgt daarom een kleine selectie:

- Parijse periode: 01191, 01193, 02457.
- Clown-schilderijen: 01188, 01541, 01628, 01638 (zelfportret als clown), 01702, 01703.
- Spaanse landschappen (kenmerkend voor zijn latere periode): 01649, 01650, 01653, 01654, 15494
- Stillevenens uit de jaren '50: 01530, 01531, 01533.

Uit de kring van Van Heel zijn de volgende werken interessant:

- Kees Andrea – 05710 en 01599
- Rein Drayer - 01658
- Toon Kelder - 01659
- Christiaan de Moor - 01595 (portret van Van Heel), 02438
- Jaap Nanninga - 01538
- Neujean - 02340 (portret van Van Heel)
- Willem Schrofer - 01632 (portret van Van Heel)

Verder zijn het, net als bij Jeanne Oosting, vooral werken op papier. Wanneer dit uit de verzameling van Van Heel komt, achten wij het waardevoller. Dit geldt voor de volgende werken:

- Theo Bitter, 02448, 02433, 02404, 02439, 02442
- Willem Hussem, 02370
- Nol Kroes, 02450, 01676
- Joop Kropff, 02463, 01675, 02344, 02452, 02458, 01528
- Wim Sinemus, 02409
- Livinius vd Bundt, 02407
- Toon Kelder, 02341

Schröder en Elenbaas

De reden dat Sierk Schröder en Wally Elenbaas tot de 'Grote Vijf' gerekend worden, is niet geheel duidelijk. Schröder is weliswaar een vooraanstaand portretschilder die nog steeds tentoonstellingen heeft, maar het in de Collectie 1900 aanwezige werk is niet heel opzienbarend. Eén niet zo heel goed portret, een aantal tekeningen en een paar litho's (die mogelijk reproducties naar zijn werk kunnen zijn). Van Elenbaas bevindt zich in de collectie een ruime hoeveelheid prentwerk, en enkele foto's. Echter, er bestaan nauwelijks banden met de andere kunstenaars uit Collectie 1900. Los van zijn monumentale kunstwerk in Maassluis, heeft hij verder geen link met de stad.

Overige kunstenaars

Andere bekende namen uit de collectie zijn: Herman Berserik, George Hendrik Breitner, Kees van Bohemen, Paul Citroen, Jan Cremer, Harm Kamerlingh Onnes, Oskar Kokoschka, Metten Koornstra, Co Westerik en Willem de Zwart. Beeldhouwers Mari Andriessen, Charlotte van Pallandt en Han Wezelaar en kunstnijveraars Andreas Copier en Willem Rozendaal.

Helaas betreffen het van deze kunstenaars meestal geen kwalitatief hoogwaardige kunstwerken en zijn het voornamelijk werken op papier. De volgende werken zijn mogelijk interessant (en ook hier geldt weer: een relatie met Van Heel of Oosting versterkt de waarde):

- Paul Citroen – 02369 (zelfportret)
Kees van Bohemen - 02431
Harm Kamerlingh Onnes – 15512, 15516, 01539. Kamerlingh Onnes was lid van De Onafhankelijken en een bekende van Oosting.
- Willem Rozendaal - 04877 (afbeelding ontbreekt in bijlage). Een linoleumsnede, met aan beide kanten een zelfportret. Een verjaardagsgeschenk voor Van Heel en geschonken door Van Heel aan Maassluis.
- Marie Andriessen - 03354, 03355, 05878

Hiernaast bevinden zich nog een aantal vreemde eenden in de bijt. Bijvoorbeeld de 54 werken van de kunstenaar Armin Mehling, een Duister die in de jaren '60 in Nederland enige tijd populair was. Ook lijken de werken van Affandi (een Indonesiër en een bekendheid in eigen land), Corneille, Jan Cremer, Breitner, Auke de Vries en Willem de Zwart zich niet echt thuis te voelen in deze collectie. Het vermoeden bestaat dat deze werken zijn geschonken aan Museum Maassluis, maar enige kritische noot destijds ontbrak.

Sorteren op thema

Kunstwerken in de Collectie 1900 bieden tevens mogelijkheden voor een herindeling op thema. In de Collectie 1900 bevinden zich bijvoorbeeld van zowel De Kat, Oosting als Van Heel een verticaal interieur met bijzonder perspectief bevindt: 15499 (De Kat), 15496 (Van Heel) en van Jeanne Oosting een heel aantal.

Museum Maassluis kan ervoor kiezen om de presentatie in het museum niet naar kunstenaar, maar in genres in te delen (portret, zelfportret, stilleven, interieur, landschap, figuur), om bijvoorbeeld het ontstaan van de schilderkunst te illustreren. De keuze voor interessante werken wordt dan natuurlijk volstrekt anders. Dan komt Sierk Schröder wél weer in aanmerking en ook werken die vanwege de kunstwaarde *as such* niet zo interessant zijn. Bij het prentwerk kan dan ook meer op de techniek gefocust worden dan op de artistieke waarde. En dan worden werken wellicht interessant die dat om artistieke redenen niet zijn. Het biedt ook mogelijkheden voor eventuele samenwerkingen met hedendaagse (Maassluisse) kunstenaars die op deze werken kunnen 'reageren'.

NB: In Hoofdstuk 2 is uitgegaan van een sortering op kunstenaar. Mocht Museum Maassluis besluiten de Collectie 1900 voortaan op thema te willen sorteren (zoals ook in de jaren '80 en '90 werd gedaan), is aanvullend onderzoek nodig.

CONCLUSIE

Is de Collectie 1900 nog langer op zijn plek in Museum Maassluis? Moet de Collectie 1900 worden behouden of is het beter om deze (deels) af te stoten? Dit rapport dient als hulpmiddel voor verdere besluitvorming. Hierin zijn verschillende scenario's beschreven met adviezen en vervolgstappen. Bij elk scenario is een afwegingskader met overwegingen/waardes in kaart gebracht die voor of tegen een bepaald scenario pleiten en op basis waarvan het besluitproces kan plaatsvinden. In onderstaande tabel zijn de plus- en minpunten van de scenario's nog eens kort samengevat:

	Scenario A: behouden	Scenario B: aanscherpen	Scenario C: afstoten	Scenario D: geen actie
Kunsthistorische waarde	+/-	+	-	-
Marketingwaarde/onderscheidingsvermogen	+/-	+	+	-
Stadshistorische waarde	-	-	+	-
Gemeentebeleid	-	+/-	+	-
Voorwaarden schenkingen	+	-	-	-

Scenario B (aanscherpen) en C (afstoten) komen in dit schema en in dit onderzoek als de twee beste opties naar voren, maar zoals eerder aangegeven, wegen niet alle waardes voor alle betrokken partijen even zwaar. De volgende stap is om met alle betrokken partijen gewicht toe te kennen aan de verschillende waardes en overwegingen, om vervolgens tot een compromis te komen en een besluit te nemen waar voldoende draagvlak voor is bij alle belanghebbenden. Let wel, elk besluit heeft een financiële investering. Zo moet voor zowel Scenario B als C een fondswerver en afstotingsdeskundige (tijdelijk) worden ingehuurd (financieringsmogelijkheid bij het Mondriaanfonds: Collectiemobiliteit). Op basis van de gekozen koers is het daarnaast noodzakelijk een nieuw Collectieplan anno 2021 op te stellen waarin visie, profiel en doelen helder worden beschreven. Het opstellen van dit plan kan een samenwerking zijn tussen een externe beleidsvormer of interim-directeur en de museumconservator. In Scenario B is bovendien de inhuur van een restaurateur noodzakelijk. Bij het aangaan van samenwerkingen met andere musea voor het organiseren van exposities, is een externe coördinator/projectleider zeer gewenst, omdat dit een te omvangrijke taak is voor museummedewerkers om naast hun reguliere werkzaamheden te verrichten (financieringsmogelijkheid bij fondsen, opname van deze post in de projectbegroting).

VERVOLG

Het algemene advies voor alle scenario's is een vervolgonderzoek waarin alle objecten in het depot worden beoordeeld op criteria zoals museale kwaliteit (bijvoorbeeld vakmanschap) en de conditie van het werk. Volg in het beoordelen de methodiek 'Op de museale weegschaal', behorend bij de voorbereiding op een afstotingsproces (Bijlage 2). Daarna is het mogelijk om met andere musea in gesprek te gaan over samenwerkingen en/of te onderzoeken of ze interesse hebben in langdurige of permanente bruiklenen. Denk aan musea zoals Museum Henriette Polak in Zutphen, Museum de Buitenplaats in Eelde en Stadsmuseum Harderwijk die eerder werken uit de Collectie 1900 in bruikleen namen. Houdt er echter rekening mee dat veel musea (Bijbels Museum, Museum Henriette Polak) zich momenteel richten op ontzamen.

BRONNENLIJST

LITERATUUR

- Steenderen, Sophie van, *Van Heel Harderwijk, een bijzondere schenking*, Stadsmuseum Harderwijk, 2019.
- Stoter, Marlies, *Jeanne Bieruma Oosting: Een overzicht*, Fries Museum Leeuwarden, Museum Henriette Polak, Museum Maassluis 1988.
- Netel, Lies, editor, *Jeanne Bieruma Oosting in Almen*, Museum Henriette Polak, 2004.
- Stokvis, Willemijn, e.a., *De doorbraak van de moderne kunst in Nederland*, Amsterdam, 1990.
- Stamperius, Pieter, *Back from the states: Jan van Heel & Otto B. Kat: Amerikaanse en eigen collectie*. Museum Maassluis, 2015.
- Erftemeijer, Antoon, *Zo Hollands: Het Hollandse landschap in de Nederlandse kunst sinds 1850*, Frans Hals Museum, 2011
- Couvée, D.H., *Otto B. de Kat*, Frans Hals Museum, Museum Henriette Polak, Zutphen, 1978.
- Goedings, Truusje, *Otto B. de Kat: Het late werk: Schilderijen en aquarellen 1978-1994*, Bussum 2008.
- Redeker, Hans, *Otto B. de Kat*, Venlo, 1984.
- Wagner, Anna, *Sierk Schröder: Schilder en tekenaar*, Zutphen, 1978.
- Kreeftenberg, Willemijn, *Sierk Schröder*, Nieuwegein, 1989/1990.
- Wubben, Ebbinge, e.a., *Grafiek. Wally Elenbaas 1912-2008*, Stichting Derkzen van Angeren, 2013.
- Knoester, Ton en Roelie Knoester-Penninkhof, *Nieuwe Haagse School*, Scriptum, 2002.
- Burkom, Frans van, en Yteke Spoelstra, *Monumentale Kunst. Categorieel onderzoek wederopbouw 1940-1965*, Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten, Instituut Collectie Nederland, 2007.
- Smit, J. G., *Den Haag: Negentiende en twintigste eeuw*, Waanders. 2004.
- Buijs, Heleen, *Nederlandse realisten na 1950*, WBOOKS, 2001.

KRANTENARTIKELN

- Wingen, Ed, 'Jeanne Oosting schenkt werk aan Maassluis', *Telegraaf* 7-10-1982
- Onbekend, 'Museum Maassluis: Beeldende kunst en historie samen', *Maassluis Courant* 8-5-2014.
- Wilshaus, Chrit, 'Plan in de maak om van Museum Maassluis historisch museum te maken', *Maassluis Courant* 3-1-2019.

ARTIKELN UIT TIJDSCHRIFTEN

- Onbekend, 'Op de knieën voor de kunst', *Panorama* nr. 18-59, 1975
- Ufford, Adrienne Quarles van, 'Wat nou abstract?', *Museumtijdschrift* 7-2020, p. 53.

WEBSITES

<https://www.museumvereniging.nl/lamo-leidraad-afstoten-museale-objecten>

<https://vriendenmuseazutphen.nl>

<https://www.franshalsmuseum.nl/nl/event/otto-b-de-kat>

<https://marksmit.nl/kunstenaar/jan-van-heel>

<https://www.stadsmuseum-harderwijk.nl/>

ONLINE DATABASES

RKD Images

RKD Artist

ARTindex Lexicon Online

GESPREKKEN/INTERVIEWS

Lian Jeurissen, conservator Musea Zutphen, 9-11-2020

Marjan Groen, oud-conservator Museum Maassluis, 10-2-2021

Caroline Schillemans, educator Museum Maassluis, 16-12-2020

Pieter van Houten, conservator Museum Maassluis, 21-1-2021 en 25-1-2021

Gert-Jan van der Velden, cultuurmakelaar, 25-1-2021

Mick Otten, bestuurslid Museum Maassluis, 9-12-2020

Mischa Korneef, lid Culturele Raad, 3-2-2021

AKTES EN ARCHIEFSTUKKEN

Collectieplan Museum Maassluis 2004, 2016

Beschikking Jan van Heel, Den Haag, 10 november 1972

Brief Burgemeester en wethouders van Maassluis aan de Raad der Gemeente Maassluis, 24 april 1973, nr. 3947, Onderwerp: Schenking van een collectie schilderijen, aquarellen, etc. (Jan van Heel)

Schenkingsformulier Otto B. de Kat, 26 mei 1994

Schenkingsbrief Galerie De Krijtkring, 22 maart 1998 (Jeanne Oosting)

Mr. R. Th. A. Ruijs, Notaris te Maassluis, Afschrift ener akte van schenking ten gunste van de Gemeente Maassluis, 4 november 1982 (Jac. de Vries)

Notaris G. Sluiter te Maassluis, Afschrift der akte van schenking van schilderijen, door: de Heer Jacobus de Vries (...) aan: de Gemeente Maassluis, 8 april 1970

Brief Mr. H. W. Roemeling, notaris, aan Gemeente Maassluis, Legaat A.J.W. Bieruma Oosting, 22 juli 1994

Brief Burgemeester en wethouders van Maassluis, aan Mr. H. W. Roemeling, notaris, onderwerp: legaat Bieruma Oosting, 5 oktober 1994

Schenkingsakte Mr. R. Th. A. Ruijs, Notaris te Maassluis, A.J.W. Bieruma Oosting, 12 augustus 1983

Brief Gemeentemuseum aan De heer Mijnsbergen en de heer Peters, Galerie de Krijtkring, 6 juni 1997
(Schenking Jeanne Bieruma Oosting)

BIJLAGEN

Bijlage 1 - Kunstenaarslijst en -netwerken

Deze lijst bevat een selectie van 72 kunstenaars van de complete Adlib lijst met 150 kunstenaarsnamen. Deze selectie is gemaakt op basis van naamsbekendheid, onderlinge relaties en de hoeveelheid werken die zich in de Collectie 1900 bevinden. Onbekende namen met slechts één werk zijn niet opgenomen in deze lijst, tenzij een duidelijke relatie aanwijsbaar is met één van de vijf kunstenaars ('de Grote Vijf'). In deze lijst zijn tevens een aantal netwerken tussen kunstenaars in kaart gebracht. Een onderlinge relatie betekent echter niet dat een kunstwerk per definitie goed is en moet worden behouden. Nader onderzoek is dus vereist.

Advies voor vervolgonderzoek:

1. Om een echt goed beeld van de collectie te kunnen krijgen, moeten schilderijen en beeldhouwwerken gescheiden worden van werken op papier.
2. Alle werken in het depot moeten individueel worden beoordeeld. Dat een kunstenaar bekend is (geweest), hoeft niet te betekenen dat de kunstwerken in de Collectie 1900 van kwaliteit zijn. (Sierk Schröder is bijvoorbeeld een vooraanstaand portretschilder, maar het werk in de Collectie 1900 is niet opzienbarend.) Daarnaast moeten de kunstwerken beoordeeld worden op hun staat.

In onderstaande tabel zijn de voorkeursnamen van RKD Artists gebruikt. Museum Maassluis wordt geadviseerd om voorkeursnamen en biografische gegevens in Adlib in te voeren, in verband met spelfouten in de namen in de Adlib-lijst. Op basis van RKD Artists, ARTindex Lexicon Online en overige archiefbronnen zijn een aantal onderlinge relaties onderzocht. De schrijfwijze van kunstenaarsgroepen is volgens de schrijfwijze van het RKD gehanteerd. Het aantal records in Adlib is vastgesteld op basis van de aangeleverde lijst op 11-11-2020.

Naam	Biografische gegevens	Stroming/stijl	Relatie met andere kunstenaars en/of kunstenaarsgroepen in de collectie	Aantal records in Adlib
Jeanne Bieruma Oosting	Leeuwarden 1898-02-05 - Almen (Lochem) 1994-07-14	Gematigd modernisme, figuratief, impressionisme	Otto B. de Kat - vriendschap Gerard Hordijk - vriendschap Kees Verwey - vriendschap Johan Sybolt Sjollema - vriendschap Bob Buys - Jeanne kocht zijn werk Ina Hooft - vriendschap Charlotte van Pallandt - vriendschap Rudolf de Bruyn Ouboter - vriendschap Willem van Konijnenburg - leraar Jan Wiegers - Jeanne kocht zijn werk Sierk Schröder Hollandse Aquarellisten Kring De Onafhankelijken	2658
Otto B. de Kat	Dordrecht 1907-06-07 -	Gematigd modernisme, figuratief,	Jeanne Bieruma Oosting - vriendschap Kees Verwey - medeoprichter van de Hollandse Aquarellisten Kring	38

	Laren (NH) 1995-04-30	impressionisme, abstraherend	Mari Andriessen - vriendschap Johan Sybolt Sjollema - vriendschap	
Jan van Heel	Rotterdam 1898-07-27 - Den Haag 1990-10-05	Gematigd modernisme, gematigd expressionistische stijl, modern figuratief, naoorlogse realisme	Kunstenaarsgroep Fugare: Theo Bitter, Harry Disberg, Jan van Heel, Willem Hussem, Nol Kroes, Joop Kropff, George Lampe, Jaap Nanninga, Wim Sinemus, beeldhouwer Theo van der Nahmer en later Christiaan de Moor. Beweging de Nieuwe Haagse School: Kees Andrea, Arnold Bernard Neujean, Theo Bitter, Willem Hussem, Jaap Nanninga. Kunstenaarsgroep De Groep: Hubert Bekman, Rein Draijer Verve - betrokken bij oprichting samen met o.a. Theo Bitter, Nol Kroes, Willem Schrofer	177
Sierk Schröder	Ambon 1903- 04-06 - Wassenaar 2002-01-26	Gematigd modernisme, figuratief- impressionistisch	Frits Klein - vriendschap Willem van Konijnenburg - vriendschap Matthieu Wiegman - werkten samen Kring Jeanne Bieruma Oosting Exposeerde in de jaren '60 met de Hollandse Aquarellisten Kring in Stedelijk Museum Amsterdam.	14
Wally Elenbaas	Rotterdam 1912-04-21 - Rotterdam 2008-05-21	Expressionisme, surrealisme	Vreemde eend in de collectie. Had voor zover bekend geen onderlinge relaties met de andere kunstenaars. Vereeniging van Arbeidersfotografen (VAF) Opbouw (Rotterdam) R 33 (Rotterdam) De Venstergroep	192
Kees Andrea	Den Haag 1914-02-03 - Den Haag 2006-07-07	Naïef, figuratief, naïef-realistisch, symbolisme	Ina Hooft - vriendschap Chris de Moor - leraar Nieuwe Haagse School: Jan van Heel, Andrea, Arnold Bernard Neujean, Theo Bitter, Willem Hussem, Jaap Nanninga Verve De Realisten	5

Mari Andriessen	Haarlem 1897-12-04 - Haarlem 1979-12-07	Figuratief	Otto B. de Kat - vriendschap	3
Hubert Bekman	Voorburg 1896-11-04 - Den Haag 1974-07-29	Figuratief, expressionisme vanaf 1948	Nieuwe Haagse School De Groep: oprichter samen met o.a. Rein Draijer en Jan van Heel	3
Herman Berserik	Den Haag 1921-06-19 - Den Haag 2002-03-21	Realisme	Beïnvloed door Paul Citroen en Kees Andrea. Rein Draijer - leraar Willem Rozendaal - leraar Willem Schrofer - leraar Nieuwe Haagse School Verve De Realisten	6
Jan Bezemer	Rotterdam 1907-08-20 - Rotterdam 1997-07-10	Figuratief, expressionistisch	Antoon Derkzen van Angeren - leraar	1
Rudi Bierman	Batavia 1921- 12-27 - Amsterdam 1972-11-18	Figuratief- expressionistisch	Oskar Kokoschka - leraar Hollandse Aquarellisten Kring	2
Theo Bitter	Den Haag 1916-12-16 - Den Haag 1994-02-13	Abstract expressionisme, naïef realisme	Willem Hussem - leraar Fugare Nieuwe Haagse School	7
Herman Bogman	Den Haag 1861-03-21 - Den Haag 1921-06-07	Impressionisme	Willem de Zwart - leraar	3
Kees van Bohemen	Den Haag 1928-09-27 - Den Haag 1985-09-22	Abstract met figuratieve elementen, vanaf 1960 abstract-expres- sionisme 1950-1960: action painting	Vreemde eend in de collectie; connecties met Cobra, deelde een atelier met Corneille	3
Wim Bosma	Amsterdam 1902-09-21 - Amsterdam 1985-12-28	Constructivisme, expressionisme	De Onafhankelijken	1

Piet van Boxel	Rotterdam 1912-03-23 - Den Hoorn (NH) 2001-08-23	Impressionistisch- naturalistisch, impressionisme		3
Leo Braat	Arnhem 1908-11-23 - Amsterdam 1982-07-16	Figuratief, werkte kortstondig expressionistisch	Hollandse Aquarellisten Kring De Onafhankelijken	1
George Hendrik Breitner	Rotterdam 1857-09-12 - Amsterdam 1923-06-05	Figuratief, impressionisme, realisme	Willem de Zwart - vriendschap	1
Rudolf de Bruyn Ouboter	Hulst (Z) 1894-07-07 - Wassenaar 1983-12-31	Impressionistisch- naturalistisch	Jeanne Oosting - vriendschap Hollandse Aquarellisten Kring	1
Livinus van de Bundt	Zeist 1909-03- 05 - Den Haag 1979-10-11	Expressionisme	Nieuwe Haagse School De Onafhankelijken	1
Johan Buning	Amsterdam 1893-06-19 - Amsterdam 1963-04-26	Figuratief- impressionistisch	Hollandse Aquarellisten Kring	1
Bob Buys	Amsterdam 1912-03-24 - Amsterdam 1970-08-16	Impressionisme	Hollandse Aquarellisten Kring De Onafhankelijken	1
Paul Citroen	Berlijn 1896- 12-15 - Wassenaar 1983-03-13	Figuratief	Citroen behoorde op de Koninklijke Academie voor de Beeldende Kunsten in Den Haag tot de generatie van Wim Sinemus en Jan van Heel. Bevriend met Herman Berserik. Noemde hem 'apostel van de moderne, naoorlogse kunst'. Hij heeft hem ten-voeten-uit geportretteerd. Maakte ook soortgelijke portretten van Jan van Heel en Harry Disberg. Behoren tot de reeks getiteld 'De Twaalf Apostelen'. Ina Hooft - vriendschap Jaap Nanninga - leerling George Lampe - leerling	4

Andries Copier	Leerdam 1901-01-11 - Wassenaar 1991-12-19	Kunstnijveraar, beïnvloed door De Stijl en Bauhaus		1
Jan Cremer	Enschede 1940-04-20	Expressionisme, peinture barbarisme, abstraherend	George Lampe - leraar	2
Antoon Derkzen van Angeren	Delft 1878- 04-21 - Bedford Canada) 1961-06-14	Figuratief- impressionistisch	Metten Teunis Koornstra - leerling Jan Bezemer - leerling	1
Harry Disberg	Arnhem 1921-11-20 - Enschede 2004-09-30	Abstract, expressionisme	Fugare Geportretteerd door Paul Citroen	2
Rein Draijer	Groningen 1899-07-10 - Den Haag 1986-10-31	Figuratief, abstract, constructivisme, neorealisme, geometrisch abstract 1934-1935	Nieuwe Haagse School Verve De Onafhankelijken De Groep - oprichter samen met o.a. Hubert Bekman en Jan van Heel Herman Berserik - leerling George Lampe - leerling Co Westerik- leerling	2
Dora Esser-Wellensiek	Diemen 1917-07-30 - Grézelle (FR) 1995	Naturalisme	Jeanne Oosting - vriendschap Jan Wiegers - leraar De Hollandse Aquarellisten Kring: Otto B. de Kat, Kees Verwey	1
Antoinette Gispen	Rotterdam 1921-06-19 - Rotterdam 2015-02-04	Abstract, figuratief, decoratief		1
Fredrik Theodorus Grabijn	Amsterdam 1861-06-13 - Arnhem 1939-03-24	Figuratief	Jeanne Oosting - leerling Jan Mulder (1895-1988) - leerling	2

Theodoor Heynes	Alkemade 1920-04-07 - Amsterdam 1990-08-01	Abstraherend	Hollandse Aquarellisten Kring	4
Ina Hooft	Den Haag 1894-01-17 - Laren (NH) 1994-03-30	Figuratief	Jeanne Oosting - vriendschap Kees Andrea - vriendschap Paul Citroen - vriendschap Kees Verwey - vriendschap	1
Gerard Hordijk	Den Haag 1899-09-12 - Amsterdam 1958-10-15	Figuratief	Jeanne Oosting - vriendschap Han Wezelaar - vriendschap Willem van Konijnenburg - leraar Hollandse Aquarellisten Kring	1
Willem Hussem	Rotterdam 1900-01-29 - Den Haag 1974-07-21	Realisme tot 1935, impressionisme omstr. 1925, abstract vanaf 1936, geometrisch 1950-1970	Nieuwe Haagse School Fugare Vrij beelden Theo Bitter - leerling Gerard Hordijk - leerling	2
Harm Kamerlingh Onnes	Zoeterwoude 1893-02-15 - Leiden 1985-05-20	Naïef realisme; naturalisme; realisme	De Onafhankelijken	5
Toon Kelder	Rotterdam 1892-11-24/ 1894-11-24 - Den Haag 1973-04-07	Romantische school omstr. 1930, constructivisme vanaf 1947 figuratief-expressionistisch tot 1945	Belangrijk persoon voor de monumentale kunst. Nieuwe Haagse School	3
Frits Klein	Bandung (Java) 1898-04-08 - Parijs 1990-04-24/ 1990-04-25	Kubisme, neo-impressionisme	Sierk Schröder - vriendschap Jeanne Oosting - vriendschap Hollandse Aquarellisten Kring	1
Oskar Kokoschka	Pöchlarn 1886-03-01 - Montreux 1980-02-22	Expressionisme	Rudi Bierman - leerling	1
Willem van Konijnenburg	Den Haag 1868-02-11	Kubisme, Haagse School omstr. 1890,	Jeanne Oosting - leerling Sierk Schröder - vriendschap	1

	- Den Haag 1943-02-28	impressionisme omstr. 1890, symbolisme, figuratief		
Metten Teunis Koornstra	Rotterdam 1912-08-13 - Amsterdam 1978-09-27	Realisme	Antoon Derkzen van Angeren - leraar	1
Nol Kroes	Den Haag 1918-04-16 - Den Haag 1976-01-13	Abstract, realisme	Fugare Verve - betrokken bij de oprichting	1
Joop Kropff	Den Haag 1892-05-22 - Delft 1979- 09-05	Naturalistisch- impressionistisch, non-figuratief	Fugare	6
Han Krug	Den Haag 1890-12-21 - Den Haag 1977-03-20	Neo-impressionisme		11
Harry van Kruiningen	Kruiningen (Z) 1906-01-28 - Laren (NH) 1996-06-30	Abstraherend	Vrij Beelden De Onafhankelijken	1
George Lampe	Schiedam 1921-07-30 - Den Haag 1982-03-18	Expressionisme, figuratief	Paul Citroen - leraar Rein Draijer - leraar Jan Cremer - leerling Fugare	1
Alfred Manessier	Saint-Ouen (FR) 1911-12- 05 Orléans (FR) 1993-08-01	Abstract	Franse kunstenaar, een vreemde eend in de Collectie 1900	4
Armin Mehling	Karlstadt (DE) 1924-08-09 - Murnau am taffelsee (DE) 2008-12-19	Abstract	Een Duister die in de jaren '60 in Nederland even populair was. Een vreemde eend in de collectie. In 1980 schenkt Jac. de Vries het museum 50 werken van de Duitse kunstenaar Armin Mehling. Deze werken worden aanvaard voor de 'Collectie 1900', maar zijn wel oorzaak van discussie in de gemeenteraad. Met als uitkomst het streven om begrenzingsen te stellen aan de uitbreiding van het museale kunstbezit.	54

Chris de Moor	Rotterdam 1899-02-05 - Amsterdam 1981-09-27	Kubistisch- expressionistisch, impressionisme, abstract vanaf 1945, figuratief tot 1944	Ina Hooft - leerling Kees Andrea - leerling Fugare Van groot belang voor de monumentale kunst. Als adviseur bij de PTT, in Den Haag gevestigd, heeft hij veel kunstenaars opdrachten gegeven en grote projecten kunnen realiseren.	2
Jan Mulder	Maastricht 1895-03-30 - Eskilstuna (SE) 1988-02-11	Abstract	Fredrik Theodorus Grabijn - leraar De Onafhankelijken	12
Theo van der Nahmer	Eindhoven 1917-03-19 Den Haag 1989-04-19	Figuratief- expressionistisch	Fugare - oprichter samen met o.a. Jan van Heel, Herman Berserik, Co Westerik, Willem Hussem Verve	1
Jaap Nanninga	Winschoten 1904-11-19 - Den Haag 1962-01-06	Impressionisme, expressionisme, geometrisch, abstract	Paul Citroen - leraar Jan Wiegers - leraar Fugare Verve	2
Arnold Bernard Neujean	Ngawi (Java) 1887-08-02 - Den Haag 1959-02-28	Figuratief	De Onafhankelijken	12
Carl C. van Niekerk	Den Haag 1897-01-22 - Den Haag 1984-06-13	Romantisch realisme		4
Piet Ouborg	Dordrecht 1893-03-10 - Den Haag 1956-06-03	Naturalistisch- expressionistisch omstr. 1920, surrealisme omstr. 1935, kubistisch- expressionistisch vanaf 1923, abstract- coloristisch vanaf omstr. 1945, abstract omstr. 1930	Wim Sinemus - vriendschap Vrij Beelden	1
Charlotte van Pallandt	Arnhem 1898-09-24 - Noordwijk 1997-07-30	Realisme, beeldhouwer	Jeanne Oosting - vriendschap Kees Verwey - vriendschap	1

Henri Plaat	Amsterdam 1936-02-25	Abstraherend, geometrisch abstract		3
Willem Rozendaal	Scherpenzeel (Gld) 1899- 12-14 - Wassenaar 1971-04-19	Impressionisme, figuratief- expressionistisch, kunstnijveraer	Herman Berserik - leerling Co Westerik - leerling	2
Willem Schrofer	Den Haag 1898-03-06 - Overleden Leiden 1968- 09-22	Impressionisme tot 1925, geometrisch abstract 1926-1946, geometrisch abstract omstr. 1963, gestileerd figuratief vanaf 1948, realisme vanaf 1950	Herman Berserik - leerling Co Westerik - leerling Verve - betrokken bij oprichting samen met o.a. Jan van Heel, Theo Bitter, Nol Kroes Vrij Beelden	1
Wim Sinemus	Amsterdam 1903-02-06 - Den Haag 1987-12-17	Figuratief omstr. 1930, geometrisch abstract vanaf 1970, constructivisme vanaf 1945, expressief- abstract 1956-1966	Jan van Heel - trok na de Tweede Wereldoorlog in het atelier van Wim Sinemus in Parijs. Piet Ouborg - vriendschap De Onafhankelijken Fugare Vrij Beelden	2
Johan Sybolt Sjollema	Groningen 1900-12-10 - Amsterdam 1990-07-05	Figuratief, impressionisme	Jeanne Oosting - vriendschap Otto B. de Kat - vriendschap Hollandse Aquarellisten Kring	1
Jules Vermeire	Wetteren 1885-07-06 - Den Haag of Wassenaar 1977-11-25	Figuratief, beeldhouwer	Nieuwe Haagse School	1
Kees Verwey	Amsterdam 1900-04-20 - Haarlem 1995-07-23	Expressief- impressionistisch	Jeanne Oosting - vriendschap Otto B. de Kat - vriendschap Charlotte Pallandt - vriendschap Hollandse Aquarellisten Kring - medeoprichter met o.a. Otto B. de Kat	2
Jan Visser	Alkmaar 1879-03-18 - Haarlem 1961-01-13	Figuratief	De Onafhankelijken (bestuur)	3
Henk Voskuyl	Dordrecht 1893-04-10 -	Realisme	Pulchri Studio (Den Haag)	3

	Den Haag 1980-03-09			
Auke de Vries	Bergum (NL-FR) 1937-10-27	Figuratief, expressionistisch	Vreemde eend	3
Co Westerik	Den Haag 1924-03-02 - Rotterdam 2018-09-10	Realisme, symbolisme	Rein Draijer - leraar Willem Rozendaal - leraar Verve	1
Han Wezelaar	Haarlem 1901-11-25 - Amsterdam 1984-07-21	Figuratief, beeldhouwer	Gerard Hordijk - vriendschap	7
Jan Wiegers	Kommerzijl (GR) 1893-07-31 - Amsterdam 1959-11-30	Naturalisme tot 1919, expressionisme vanaf 1920	Jaap Nanninga - leerling Dora Esser-Wellensiek - leerling Otto B. de Kat - beide Rijksacademie docenten Hollandse Aquarellisten Kring De Onafhankelijken De Ploeg	1
Matthieu Wiegman	Zwolle 1886-05-31 - Bergen (NH) 1971-04-05	Figuratief, expressionisme, Bergense School, kubisme	Sierk Schröder - werkte met hem in Parijs Kring Jeanne Oosting Hollandse Aquarellisten Kring	1
E.R. Witten	New York 1920	Abstract	Vreemde eend in deze collectie	4
Willem de Zwart	Den Haag 1862-05-16 - Den Haag 1931-12-11	Naturalistisch- impressionistisch	Herman Bogman - leerling George Hendrik Breitner - vriendschap	1

Bijlage 2 - Stappenplan afstoten

Een collectie (gedeeltelijk) afstoten is een intensief en tijdrovend proces en moet niet onderschat worden. Museum Maassluis is een geregistreerd museum. Dat houdt in dat het niet 'zomaar' objecten uit de collectie mag afstoten, maar dat het zich dient te houden aan gedragsregels en voorschriften die zijn vastgelegd in de Ethische Code voor Musea. Daarnaast betreft het een gemeentelijke collectie en dient het museum ook de Erfgoedwet te volgen.

Er zijn verschillende handleidingen beschikbaar voor het beheren van collecties. Een daarvan is de Leidraad Afstoten Museale Objecten (LAMO). Deze leidraad geeft aan met welke aspecten rekening gehouden moet worden bij het opstellen van een afstotingsplan, en hoe dat vervolgens moet worden uitgevoerd. Leden van de Museumvereniging hebben bij het lidmaatschap toegezegd de Ethische Code voor Musea en de daarop gebaseerde Leidraad Afstoting Museale Objecten 2016 (LAMO) te zullen naleven.

Afstotingsplan stap voor stap

De LAMO kent twee vormen van afstoten: herplaatsen en herbestemmen. Herplaatsen is: schenken, ruilen of verkopen van objecten aan een ander geregistreerd museum. Herbestemmen is: schenken, veilen, verkopen van objecten buiten het domein van geregistreerde musea. De uiterste vorm van herbestemmen is vernietiging.

Hierna volgt een beknopte beschrijving van verschillende praktische stappen die voorafgaan aan het (gedeeltelijk) afstoten van de collectie 1900. Een uitgebreide handleiding is te vinden op: <https://www.museumvereniging.nl/lamo-leidraad-afstoten-museale-objecten>.

STAP 1: VOORBEREIDING

- Museum Maassluis moet een actueel collectieplan hebben, goedgekeurd door het bevoegd gezag (de Raad van Bestuur, Raad van Toezicht of het bevoegd gezag van gemeente, provincie of Rijk). Een collectieprofiel vormt de basis voor het collectiebeleid en afstotingsplan.
- Collectieregistratie en -documentatie moet op orde zijn, in ieder geval van de Collectie 1900.
- Het voornemen om de Collectie 1900 (gedeeltelijk) af te stoten, moet gemotiveerd worden. Deze motivatie wordt gebaseerd op inhoudelijke gronden en moet voortkomen uit het afstotingsplan uit het collectieplan. Hierbij moet vooral gelet worden op:
 - ◆ De waardering van de objecten. Middels de methodiek 'Op de museale weegschaal' kan per object beargumenteerd aangegeven worden wat de waarde of betekenis is ervan.
 - ◆ Of een object mogelijk beschermwaardig is (een object is dan onvervangbaar of onmisbaar).
- De voorgenomen afstoting dient rechtmatig en moreel verantwoord te zijn. Dat betekent dat allereerst helder moet zijn van wie het object is. Daarnaast moet rekening gehouden worden met belangen van relevante derden zoals oud-eigenaren, schenkers, levende kunstenaars, subsidiegevers of anderen. Het moet bovendien duidelijk zijn hoe een object in de Collectie 1900 is gekomen. Museum Maassluis is vanzelfsprekend alleen bevoegd een object in eigendom over te dragen als het de eigenaar is van het object of toestemming van de eigenaar heeft om dat te doen.
- Museum Maassluis bepaalt zelf welke gunningscriteria of voorwaarden het hanteert om een of meerdere objecten te gunnen aan een ander museum in Nederland.

STAP 2: MELDING OP DE AFSOTINGSDATABASE

Op de Afsotingsdatabase worden de volgende gegevens in principe per object ingevuld:

- Beschrijving, visuele documentatie en administratieve gegevens van de af te stoten objecten.
- Link naar collectieplan of -profiel en een toelichting op het voornemen van afstoting.
- Waardering van de af te stoten objecten volgens de methodiek 'Op de museale weegschaal', met onderbouwing.
- Motivatie op eigendomsvaststelling, toelichting op de herkomst, zodat is aangetoond dat Museum Maassluis gerechtigd is de objecten af te stoten en hoe de belangen van eventuele relevante derden als oud-eigenaren, schenkers, levende kunstenaars, subsidiegevers of anderen zijn gewogen.
- Gunningscriteria bij herplaatsing (bijvoorbeeld dat een museum inhoudelijk een vergelijkbare collectie beheert).

STAP 3: REACTIES OP AFSOTINGSDATABASE

Het afstotingsvoornemen blijft gedurende twee maanden op de Afsotingsdatabase staan. Hierna zijn er de volgende mogelijkheden:

- Museum Maassluis had al een of meerdere musea voor herplaatsing dat aan de gunningscriteria voldoet. De aanmelding op de Afsotingsdatabase was dan alleen ter informatie.
- Tijdens die twee maanden melden zich een of meerdere musea die voldoen aan de gunningscriteria.
- Geen enkel museum meldt zich en er is ook geen melding 'mogelijk beschermwaardig' ingediend. Museum Maassluis is dan vrij om de objecten af te stoten buiten de museale sector.
- Geen enkel museum meldt zich, maar een of meerdere objecten zijn aangemerkt als 'mogelijk beschermwaardig'. Dan zijn er twee opties:
 - ◆ Museum Maassluis kan de objecten behouden.
 - ◆ Museum Maassluis zet de afstoting toch door buiten het domein van geregistreerde musea. De Toetsingscommissie Beschermwaardigheid zal in dat geval binnen acht weken oordelen over de beschermwaardigheid.

STAP 4: UITVOERING AFSOTING

Voor zowel bij herplaatsing in een ander museum, als herbestemming buiten de museale sector gelden de volgende mogelijkheden:

- Schenking. Hierbij kunnen schenkingsvoorwaarden opgesteld worden, bijvoorbeeld dat de geschonken objecten binnen de museale sector dienen te blijven en niet mogen worden verhandeld.
- Ruil. Hierop zijn bepalingen betreffende koop van toepassing; elke partij wordt beschouwd als verkoper voor de prestatie die zij verschuldigd is, en als koper voor de prestatie die haar toekomt. De financiële waarde van de objecten moet van tevoren getaxeerd worden door een onafhankelijke deskundige.
- Overdracht tegen financiële vergoeding. Verkoop tussen musea onderling is niet wenselijk. Wanneer Museum Maassluis objecten toch wil verkopen aan een collega museum, dan moet dit gemotiveerd worden in het Meldingsformulier.
- Vernietiging. Alleen mogelijk bij herbestemming buiten museale sector.

Aandachtspunten betreffende eigendom en bewaarneming

SCHENKING

Een schenking is een overeenkomst om niet die ertoe strekt dat de ene partij (schenker) ten koste van het eigen vermogen de andere partij (begiftigde) verrijkt. Een object dat is geschonken, kan door Museum Maassluis worden afgestoten, tenzij voorwaarden aan de schenking zijn verbonden. Ook kunnen overwegingen van morele aard aanleiding zijn om voorzichtig om te gaan met afstoting van schenkingen. Schenking is geen eenzijdige rechtshandeling (zoals dat bij een legaat het geval is), maar een wederkerige overeenkomst die tot stand komt door aanbod en aanvaarding, inclusief de daaraan verbonden voorwaarden. Wanneer sprake is van een schenking zonder voorwaarden, dan is er niets aan de hand en kan het object worden afgestoten. Overweeg echter om de schenker of diens erfgenamen van het voornemen om het object af te stoten op de hoogte te stellen. Mochten de schenker of de erven bezwaren hebben tegen het afstoten, dan kan Museum Maassluis besluiten om het object terug te geven. Of tot een andere overeenkomst met de schenker of de erven besluiten.

De voorwaarde die wordt verbonden aan een schenking vormt een contractuele verbintenis voor Museum Maassluis. Handelt Museum Maassluis in strijd met de voorwaarde die is verbonden aan de schenking dan pleegt het een wanprestatie. In dat geval kan de schenker naar de rechter stappen en de Museum Maassluis aanklagen. De rechter kan bij niet naleving van de voorwaarden de overeenkomst vernietigen. De schenking wordt dan weer eigendom van de schenker. De rechter beslist wie de proceskosten moet betalen. Museum Maassluis kan aan de rechter vragen om een wijziging van de voorwaarden, een zogenaamde vervallenverklaring.

ERFSTELLINGEN EN LEGATEN

Er is een onderscheid tussen erfstellingen en legaten. Bij een erfstelling laat een erflater in zijn testament aan één of meer personen zijn gehele nalatenschap of een deel daarvan na, inclusief alle rechten en verplichtingen. Een legaat is een uiterste wilsbeschikking waarin de erflater een vorderingsrecht toekent aan één of meer personen onder exacte omschrijving van het goed dat wordt vermaakt. Erfstellingen en legaten zijn 'makingen'. Een making verschilt juridisch van een schenking, omdat er bij makingen geen sprake is van een overeenkomst. Dat wil zeggen dat een legaat of erfstelling zonder uitdrukkelijke aanvaarding verkregen kan worden. Net als bij een schenking kan aan een legaat of erfstelling ook een voorwaarde of een last worden verbonden. Soms kan zo'n last of voorwaarde bezwaarlijk zijn voor het museum. In dat geval kan overwogen worden om bij de rechter een verzoek om een wijziging of een vervallenverklaring van de voorwaarden of last die zijn verbonden aan het legaat of de erfstelling in te dienen.

SUBSIDIES

Subsidiënten kunnen bij het verlenen van subsidies voorwaarden hebben gesteld die bijvoorbeeld inhouden dat Museum Maassluis om toestemming moet vragen om het object uit de collectie af te stoten. Wanneer dit het geval is en Museum Maassluis laat dit na, dan kan de subsidiënt de reeds uitbetaalde subsidies terugvorderen. Is er toestemming verleend door de subsidiënt om één of meerdere objecten af te stoten, dan kan de subsidiënt een vergoeding eisen omdat de opbrengsten van het afstoten een eigen vermogen opleveren.

(LANGDURIGE) BRUIKLEEN

In de museale praktijk een langdurig bruikleen vaak als deel van de collectie gezien. Langdurige bruiklenen staan normaal gesproken ook ingeschreven in het collectieregistratiesysteem. Er kunnen zich twee

problemen voordoen: de bruikleengever is niet meer te achterhalen, of de bruikleengever weigert de objecten terug te nemen.

Wanneer de bruikleengever niet meer te achterhalen is, kan Museum Maassluis niet overgaan tot afstoten van het object. De bruikleengever blijft namelijk eigenaar van de bruikleen, Museum Maassluis is slechts houder en kan zichzelf daarom niet te goeder trouw eigenaar maken. Een eenzijdige opzegging van de bruikleenovereenkomst is uitgesloten. In dit geval is handhaving van de status quo of een gang naar de rechter de enige optie.

Als de bruikleengever weigert het object terug te nemen, ontstaat er een patstelling. Hoewel Museum Maassluis altijd gehouden is de bruikleen terug te geven, is de bruikleengever niet verplicht om de bruikleen terug te nemen. De bruikleengever kan in zo'n geval het object schenken aan Museum Maassluis. Deze is vervolgens vrij om het af te stoten. Of Museum Maassluis verzoekt de rechter om de bruikleengever te verplichten de bruikleen terug te nemen als deze niet bereid is afstand te doen van het eigendom. Als laatste kan Museum Maassluis een andere bruikleennemer zoeken die de bruikleen over wil nemen.

Bijlage 3 - Voorwaarden schenkingsovereenkomsten

In deze bijlage worden de belangrijkste schenkingen - waar de Collectie 1900 grotendeels uit is opgebouwd - nader toegelicht. Wat waren de overwegingen tot schenkingen aan Museum Maassluis? Onder welke voorwaarden werd er geschonken? Uit archiefstukken en correspondentie met conservator Pieter van Houten komen onderstaande overwegingen en voorwaarden naar voren.

Schenking Jac. de Vries 1970

In 1970 schonk het echtpaar De Vries uit Delft veertig kunstwerken die Jac. de Vries had verzameld, waaronder een groot deel werk van Jan van Heel. Dit vormde de basis voor de huidige kunstcollectie. Zijn overwegingen om over te gaan tot schenking:

- De Vries had een goede band met een wethouder van de Gemeente Maassluis, hiermee werd het vertrouwen opgebouwd om te schenken.
- De werken werden geschonken om tegenwicht te bieden aan de industrie: er is meer dan geld, gif en vuil, er zijn betere dingen.
- Hij koos voor Museum Maassluis, omdat het een ongedwongen museum was dat niet geleid werd door kunstkenner. Het was een museum dat nog niets bezat. De Vries zag deze schenking als seinlicht tegen de omringende duisternis.
- Onderhoud en verzekering van de werken was te duur voor De Vries.
- Hij wilde de kunstwerken toonbaar maken voor de gemeenschap.

Hij schonk deze werken zonder voorwaarden. De wethouder Van de Knaap zei echter toe dat een deel van de collectie permanent tentoongesteld zou worden. Jan van Heel kwam kijken en besloot deze collectie aan te vullen met een schenking van zichzelf en tijdgenoten.

Schenking Jac. de Vries 1982

50 kunstwerken van Armin Mehling in de periode 1982-1991. Geschonken zonder voorwaarden.

Schenking Jan van Heel en echtpaar Van Heel-Poort 1972-1980

Deze schenkingen bevatten werken van Jan van Heel en zijn tijdgenoten: 83 werken in 1973, 22 werken in 1973, 18 werken in 1976, schenkingen van mevr. Van Heel-Poort van 30 en daarna 12 werken in 1976, 21 werken in 1977 en daarna nog een aantal losse werken tot aan 1980.

Overwegingen Van Heel:

- Hij was geïnspireerd door de schenking van Jac. de Vries.
- Hij had goede contacten met de leden van het college.
- Er bestond wederzijdse waardering: waardering van het college voor de kunstenaar en zijn werk, en waardering van de kunstenaar voor de belangstelling en de zorg die vanuit de Gemeente Maassluis uitging naar kunst in het algemeen en het werk van Jan van Heel in het bijzonder.
- De schenkingen waren een afspiegeling van zijn hele oeuvre en op deze manier voor altijd bijeengebracht.

Een selectie van de meest relevante voorwaarden:

- ♦ Werken mogen niet in andere openbare gebouwen van de gemeente getoond worden.
- ♦ Er moeten altijd minimaal vijf werken geëxposeerd worden in het museum, in roulerende vorm; steeds elk half jaar wisselen.
- ♦ Geen enkel werk uit deze collectie kan worden afgestoten; met andere woorden de collectie moet samenblijven. Verbod op vervreemding.

- ◆ Uitlenen is toegestaan voor retrospectieve tentoonstellingen in binnen- en buitenland.
- ◆ Het houden van een expositie van de geschonken werken.

Schenking Jeanne Oosting 1982-1983

Deze schenking bevatte 52 werken van de kunstenaar zelf: 19 olieverf, 5 tekeningen, 2 aquarellen, 26 grafisch werk. De verzameling geeft een beeld van haar ontwikkeling. Het bevat ook werk (portretten, zelfportretten, etsen) uit de periode toen Oosting in Parijs werkte op het Atelier 17 van de Engelse graficus Stanley William Hayter.

Overwegingen:

- Oosting wilde voorkomen dat haar werk na haar dood in een kelder of ander museum zou belanden.
- Ze ziet Museum Maassluis als een modern museum, dat haar werk wil hebben en exposeren (in plaats van opbergen).

Voorwaarden:

- ◆ Museum Maassluis mag het werk niet verkopen, ruilen of op andere wijze vervreemden of bezwaren.
- ◆ Werken mogen in bruikleen gegeven worden voor tentoonstellingen in geschikte musea.
- ◆ Haar werk wordt elk jaar tentoongesteld.
- ◆ 14 dagen per jaar moet een gedeelte tentoongesteld worden.

Schenking Oosting en Galerie de Krijtkring 1994-1997

In haar testament 19-9-1989 aan gemeente Maassluis gelegateerd: alle olieverven, tekeningen, tekeningen, aquarellen en grafiek van haar hand, welke bij gemeente Maassluis in bruikleen zijn. Dezelfde voorwaarden gesteld als in de akte van 12-8-1983. Oosting overleed op 14 juli 1994.

In 1997 volgt nog een schenking, waaronder 24 schetsboekjes, door de eigenaren van Galerie de Krijtkring (de heren Mijnsbergen en Peters) uit Hoorn in samenwerking met Jeanne Oosting Stichting. Er is geen schenkingsdocument met voorwaarden, wel een lijst met een overzicht van de schenking en correspondentie. Totaal in Adlib beschreven objecten (records) schenking Galerie De Krijtkring: 1681

Schenking De Kat 1994

Er zijn geen voorwaarden bekend, alleen een lijst van de overdracht in 1994 met daarop welke werken geschonken werden (enkel werken van de kunstenaar zelf).

Schenking Galerie de Krijtkring 1998

27 kleurendia's van het werk van Jeanne Oosting
 2 albums met foto's van Jeanne Oosting
 4 bladen met opgeplakte foto's van Jeanne Oosting
 2 schilderskistjes

Schenkingen van de Vrienden

In 1969 is de Vereniging van Vrienden van het Gemeentemuseum Maassluis opgericht. Zij stelt geld ter beschikking voor de aankoop van (kunst)voorwerpen en bemiddelt bij schenkingen en legaten voor de museumcollectie. Tussen 1969 en 2011 heeft de vereniging 430 objecten geschonken.

Bijlage 4 - Kunstenaarsgroepen en -verenigingen

In Bijlage 1 zijn kunstenaarsnetwerken in kaart gebracht. Hieronder volgt een toelichting op de in het schema genoemde kunstenaarsgroepen waar een deel van de kunstenaars uit de Collectie 1900 lid van waren.

De Onafhankelijken (1912-heden)

Kunstenaarsvereniging De Onafhankelijken werd in 1912 opgericht in Amsterdam en bestaat nog steeds. Onder andere Jeanne Bieruma Oosting, Harm Kamerlingh Onnes, Jan Mulder en Arnold Bernard Neujean waren lid. De vereniging organiseerde vanaf 1913 juryvrije exposities, in overeenstemming met de *Salon des Independants* in Parijs. Ze streefden naar vrijheid van werken en exposeren, iedereen kon lid worden en er werd niet gejureerd, als protest tegen de heersende opvattingen in de kunst (salonkunst) en verzet tegen gevestigde denkbeelden. Ze stonden voor expressieve vrijheid voor het individu. Vanaf 1919 organiseerde ze jaarlijks terugkerende tentoonstellingen in het Stedelijk Museum Amsterdam, waarin ook buitenlandse kunstenaars vertegenwoordigd waren. Hierdoor was de internationale avant-garde ook in Nederland te zien.

De tentoonstellingen waren in het begin van de twintigste eeuw een grote attractie. Tussen 1945 en 1949 mochten zij onder het beleid van Sandberg niet langer in het Stedelijk Museum Amsterdam exposeren. Sandberg vond ze namelijk te conservatief, niet experimenteel genoeg. Hij bood ze Museum Fodor aan als alternatieve expositieruimte. Maar dit voelde voor de kunstenaars alsof ze uit hun eigen Amsterdamse museum werden gezet. Na een lang gevecht kregen zij in 1950 weer een expositie, maar hun werk werd door de pers bestempeld als gemiddeld, conventioneel, plaatjesachtig en quasi-modern. Uit die perskritieken bleek dat er behoefte was aan abstracte kunst die de visueel waarneembare werkelijkheid losliet.

De Realisten (1948-1953)

De Realisten vormden het eerste collectieve protest tegen het beleid van Sandberg in Amsterdam. 'Realisme' stond voor een hedendaagse figuratieve kunst en refereerde aan Gustave Courbets kunst als 'een op de zichtbare, dagelijkse werkelijkheid gebaseerde kunst'. De werken van veel realistische kunstenaars vertoonden een figuratie met een vooroorlogse, Duits-expressionistische invloed.

De oprichting was tevens bedoeld om tegenwicht te bieden aan de door Sandberg gestimuleerde kunstenaarsverenigingen, zoals de Experimentele Groep (later Cobra). Tijdens de Duitse bezetting stimuleerden Sandberg de figuratief werkende kunstenaars om na de oorlog het gezicht van de kunst te bepalen. Maar Sandberg veranderde zijn mening en liet ze in hun ogen vallen. Hagenaars Kees Andrea en Herman Berserik maakten deel uit van deze vereniging. Jan van Heel behoorde niet tot de 'kerngroep', maar deed wel mee met sommige tentoonstellingen.

De laatste actie van de Realisten was de oprichting van de Amsterdamse galerie *Kabinet Floret* door Nicolaas Wijnberg, Hans van Norden en Harry op de Laak, tussen 1964 en 1969. Kunstenaars die daar exposeerden waren onder andere Kees Andrea, Herman Berserik, Jeanne Oosting, Co Westerik, Han Wezelaar.

Hollandse Aquarellisten Kring

De Hollandse Aquarellisten Kring werd op 18 oktober 1945 in Haarlem opgericht door onder andere Otto B. de Kat, Kees Verwey en Bob Buys. De doelstelling van deze kunstenaarsvereniging was de bevordering van de Nederlandse aquarelkunst en de belangstelling hiervoor bij kunstenaars en publiek te vergroten. Ze hanteerden traditionele genres zoals landschap, stillevens en portret. De Hollandse Aquarellisten Kring

bestaat nog steeds. Alle leeftijden, stijloppvattingen en technieken zijn in de deze groep vertegenwoordigd. Sierk Schröder en Jeanne Oosting waren lid, maar ook Kees Andrea, Rudolf de Bruyn Ouboter, Jan Wiegers en Matthieu Wiegman. Deze kring betekende de eerste officiële erkenning van dit medium als volwaardig en autonoom onderdeel van de schilderkunst.

Nieuwe Haagse School

Haagse kunstenaars vonden na de oorlog hun inspiratie onder andere in Parijs. Herman Berserik lichtte toe: “Je moet niet vergeten dat we vijf jaar opgesloten hadden gezeten. In mijn academietijd waren de musea dicht. Toen we vlak na de oorlog weer in Parijs konden komen, maakte dat een verpletterende indruk. Ineens konden we werken van Braque, Matisse en Picasso in kleur en in juiste formaat zien.”

Ze zagen het werk van de École de Paris: alle innovatieve kunstenaars die in de eerste helft van de twintigste eeuw in Parijs werkzaam waren geweest. In Den Haag organiseerde het Gemeentemuseum tentoonstellingen met werk van onder andere Margritte, Morandi, Ensor, Munch en Kandinsky. Dit vormde het daadwerkelijke begin voor de Nieuwe Haagse School in de jaren '50 en '60. De Nieuwe Haagse School was in eerste instantie een verzet tegen de Cobra-beweging.

Binnen deze beweging waren drie kunstenaarsgroepen belangrijk: Verve, Fugare en de Posthoorngroep. Jan van Heel bleek de spil; hij was inspirator, aanjager, organisator én schilder binnen de eerste twee nieuwe groepen in Den Haag. Kees Andrea typeerde hem als een typische organisator die van alles regelde.

Tot de Nieuwe Haagse school behoorden onder meer: Theo Bitter, Harry Disberg, Jan van Heel, Willem Hussem, Nol Kroes, Joop Kropff, George Lampe, Christiaan de Moor, Theo van der Nahmer, Jaap Nanninga, Wim Sinemus, Kees Andrea, Livinus van de Bundt, Paul Citroen, Harm Kamerlingh Onnes, Toon Kelder, Piet Ouborg, Willem Rozendaal en Jules Vermeire, allen aanwezig in de Collectie 1900.

Verve 1951-1957

Verve bestond uit circa twintig, vooral figuratief werkende Haagse kunstenaars, waarvan sommige korte of lange tijd in Parijs verbleven. Ze ontwikkelden een eigen manier van schilderen. Vanuit de behoefte naar een gemeenschappelijk optreden naar buiten, stichtten in de zomer van 1951 Theo Bitter, Jan van Heel, Nol Kroes, Willem Schrofer en Frans de Wit (laatste niet vertegenwoordigd in de collectie) deze nieuwe kunstenaarsgroep. Verve was nadrukkelijk géén vereniging, school of stroming, maar ze streed tegen de modernisten en het feit dat zij zoveel aandacht kregen.

De kunstenaars van Verve schilderden figuratief, met een voorliefde voor alledaagse gebruiksvoorwerpen en stadsgezichten. Ze schilderden met gedempte, harmonieuze kleuren, zoals blauwgrijs, donkergroen, roodbruin en okertinten. De École de Paris en Haagse School waren van grote invloed op hun kleurgebruik.

De Haagse Verve kunstenaars waren sterker met elkaar verbonden door de nadruk op het figuratieve en hun harmonieuze kleurgebruik, dan bijvoorbeeld Amsterdamse kunstenaars, die tevens geïnspireerd waren geraakt door het naoorlogse Parijs. De Amsterdammers werkten kleurrijk, primitief, abstract en extravert. De Haagse Verve-leden juist gestileerd figuratief, gevoelig en ingetogen. Ook modern en vernieuwend, maar herkenbaar en gematigd. Het zogenoemde ‘Haagse antwoord op Cobra’. Tot sommige leden experimenteler gingen werken en Verve werd opgeheven.

Fugare 1960-1967

Fugare werd door onder andere George Lampe en Jan van Heel opgericht, samen met andere experimentele kunstenaars. Veel oud-Verveleden traden ook toe tot deze groep.

Volgens het oprichtingsmanifest gaven de kunstenaars van Fugare antwoord op de laatste problemen van de beeldende kunst. De nadruk lag op abstractie en experimenteren, maar anders dan bij Cobra.

“We vinden dat in ieder kunstwerk [...] ‘de hand’ van de kunstenaar te zien moet zijn en niet mag worden vervangen door bekoorlijke maar blinde caprices van effectvol spel met het materiaal. Wij weten - zoals ieder zinnig mens - dat het materiaal zelfs niets heeft uit te drukken om de eenvoudige reden, dat het niet méér is dan materiaal, dus alleen maar mogelijkheid om van gebruik te maken. Het wil niets, het voelt niets, het leeft niet, het moet levend worden gemaakt. Dat doet de kunstenaar.” Hiermee onderscheidde de groep zich van Cobra door zich niet compleet over te geven aan het materiaal en door meer ingetogen en beheerste abstractere werken te maken.

De groep stond vooral bekend om zijn avant-gardistische kunst, maar toch werd er ook nog in de figuratieve traditie geschilderd. Een duidelijke groepsstijl was daarom niet echt te herkennen; ieder deed zijn eigen ding. Willem Hussem schilderde zuiver abstract en Jan van Heel daarentegen juist figuratief, hoewel hij soms ook abstraherende landschappen maakte, maar die bleven altijd ingetogen en beheerst.

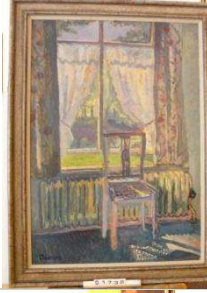
De groep bestond onder andere uit: Theo Bitter, Harry Disberg, Jan van Heel, Willem Hussem, Nol Kroes, Joop Kropff, George Lampe, Theo van der Nahmer, Jaap Nanninga en Wim Sinemus (alle vertegenwoordigd in de collectie).

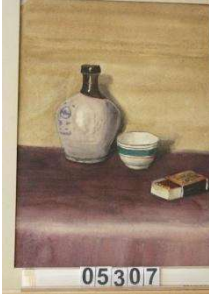
Bijlage 5 – Interessante werken in de Collectie 1900

SELECTIE KUNSTWERKEN JEANNE BIERUMA OOSTING

Foto	Object nr.	Objectnaam	Titel	Vervaardiger
	01711	schilderij portret	Zelfportret, 1937	Oosting, Jeanne Bieruma
	01713	schilderij stilleven	Bloemen in papier	Oosting, Jeanne Bieruma
	01714	schilderij portret	Zelfportret, 1980	Oosting, Jeanne Bieruma
	01716	schilderij landschap	Winter in het Oosterpark 1977	Oosting, Jeanne Bieruma
	01720	schilderij stilleven	Tuingezicht, 1980	Oosting, Jeanne Bieruma
	01721	schilderij landschap	Overhangende takken	Oosting, Jeanne Bieruma

	01722	schilderij portret	Portret van mej. Dina Adriani, 1924	Oosting, Jeanne Bieruma
	01724	schilderij portret	Portret van Mr. G.W. Haas 1944	Oosting, Jeanne Bieruma
	01725	schilderij portret	Kinderportret	Oosting, Jeanne Bieruma
	01726	schilderij genre	Stationswachtkamer, 1954	Oosting, Jeanne Bieruma
	01728	schilderij stilleven	Interieur met kat en theetafel, ca. 1954	Oosting, Jeanne Bieruma
	01731	schilderij stilleven	Interieur met tafel, 1956	Oosting, Jeanne Bieruma

	01732	schilderij stilleven	Stilleven met kan en waaier, 1929	Oosting, Jeanne Bieruma
	01736	schilderij portret	Zelfportret, 1950	Oosting, Jeanne Bieruma
	01738	schilderij stilleven	De serre	Oosting, Jeanne Bieruma
	01739	schilderij stilleven	Interieur met stoel	Oosting, Jeanne Bieruma
	01741	schilderij stilleven	Stilleven met blauwe kan	Oosting, Jeanne Bieruma
	01742	schilderij stilleven	Kan met bloemen, 1980	Oosting, Jeanne Bieruma
	01743	schilderij landschap	Oosterpark met wandelaars, ca. 1975	Oosting, Jeanne Bieruma

	01750	schilderij stilleven	Boeket voor het raam	Oosting, Jeanne Bieruma
	01751	schilderij stilleven	Vaas met bloemen, 1932	Oosting, Jeanne Bieruma
	05307	schilderij	Stilleven, 1913	Oosting, Jeanne Bieruma
	05610	schilderij	Zandweg te...	Oosting, Jeanne Bieruma
	05611	schilderij	Dorpsgezicht	Oosting, Jeanne Bieruma
	06986	schilderij portret	Portret van Magda Kuitebrouwer, 1984	Oosting, Jeanne Bieruma
	08093	schilderij	Zomerkamer	Oosting, Jeanne Bieruma

	10624	schilderij portret	Zelfportret Jeanne Bieruma Oosting, 1967	Oosting, Jeanne Bieruma
---	-------	-----------------------	--	-------------------------

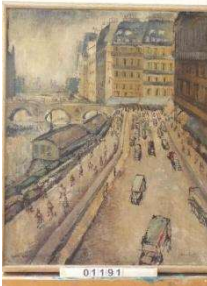
SELECTIE KUNSTWERKEN UIT DE KRING ROND JEANNE BIERUMA OOSTING

Foto	Object nr.	Objectnaam	Titel	Vervaardiger
	03269	beeldhouwwerk	Bronzen buste Kees Verwey, ca. 1970	Pallandt, Charlotte van
	05701	tekening	Portret Jeanne Bieruma Oosting	Sjollema, Joop
	02521	schilderij	Bloemenstilleven	Verwey, Kees

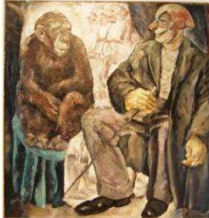
SELECTIE KUNSTWERKEN OTTO B. DE KAT

Foto	Object nr.	Objectnaam	Titel	Vervaardiger
	04058	schilderij olieverf	La route vers l'inconnu (landschap in Auvergne), 1988	Kat, Otto B. de
	03439	schilderij portret	Mieke, 1954	Kat, Otto B. de
	03450	schilderij portret	Portret van Hans van Zijl, 1947	Kat, Otto B. de
	03440	schilderij portret	Zelfportret van Otto B. de Kat, 1955	Kat, Otto B. de
	05728	schilderij	Frans landschap, 1991	Kat, Otto B. de
	15499	schilderij	Naaiatelier	Kat, Otto B. de
	15503	schilderij	stilleven met weegschaal	Kat, Otto B. de

SELECTIE KUNSTWERKEN JAN VAN HEEL

Foto	Object nr.	Objectnaam	Titel	Vervaardiger
	01188	schilderij	Clown met contrabas	Heel, Jan van
	01191	schilderij landschap	Parijs, Seinekade	Heel, Jan van
	01193	schilderij landschap	Parijs	Heel, Jan van
	01530	schilderij stilleven	't Speeltje III	Heel, Jan van
	01531	schilderij stilleven	Stilleven met lamp en mosselen	Heel, Jan van
	01533	schilderij stilleven	Speeltjes	Heel, Jan van
	01541	schilderij	Twee clowns	Heel, Jan van

	01628	schilderij	Clown met hand in jaszak	Heel, Jan van
	01638	schilderij portret	Zelfportret als clown, 1941/1942	Heel, Jan van
	01649	schilderij abstract	Spaans landschap	Heel, Jan van
	01650	schilderij landschap abstract	Bergdorp in Spanje	Heel, Jan van
	01653	schilderij landschap abstract	Spanje H6, 1962	Heel, Jan van
	01654	schilderij landschap	Berglandschap	Heel, Jan van

	01702	schilderij genre	Clowns	Heel, Jan van
	01703	schilderij genre	Clown met aap	Heel, Jan van
	02457	gouache	Buiten Parijs	Heel, Jan van

SELECTIE KUNSTWERKEN UIT DE KRING ROND JAN VAN HEEL

Foto	Object nr.	Objectnaam	Titel	Vervaardiger
	05710	schilderij	Spanje	Andréa, Kees
	01599	schilderij genre	Twee vrouwen	Andréa, Kees
	02433	linosnede	Visserskoppen	Bitter, Theo
	02442	tekening	Visser	Bitter, Theo

	02448	aquarel	Maannacht, 1957	Bitter, Theo
	02404	linoleumsnede	Vissers	Bitter, Theo
	02439	gouache	zonder titel	Bitter, Theo
	02407	houtsnede	Gezicht en masker	Bundt, Livinus v.d.
	01658	schilderij stilleven	Wegkruis / het rode teken	Draijer, Rein
	02370	tekening	Scheveningen Duinrand, 1963	Hussem, Willem
	02341	aquarel	Place du Théâtre Français	Kelder, Toon
	01659	schilderij	Stadsgezicht	Kelder, Toon
	02450	tekening aquarel	Malaga Spanje	Kroes, Nol

	01676	schilderij aquarel	Abstract	Kroes, Nol
	02344	aquarel	Compositie, 1962	Kropff, Joop
	02458	tekening	Tuinhoekje, 1976	Kropff, Joop
	02452	gouache	Abstract, 1970	Kropff, Joop
	01675	gouache	Compositie, 1970	Kropff, Joop
	02463	tekening	Compositie, 1959	Kropff, Joop
	01528	schilderij landschap	Landschap bij Delft, 1974	Kropff, Joop
	01595	schilderij portret	Portret Jan van Heel, 1944	Moor, Christiaan de

	02438	gouache	Circus, 1958	Moor, Christiaan de
	01538	schilderij genre	Naakten, 1946	Nanninga, Jaap
	02340	aquarel	Portret Jan van Heel als clown	Neujean, A.B.
	01632	tekening	Portret van Jan van Heel	Schrofer, W.
	02409	lithografie	Compositie, 1939	Sinemus, W. F.

SELECTIE KUNSTWERKEN VAN OVERIGE KUNSTENAARS

Foto	Object nr.	Objectnaam	Titel	Vervaardiger
	02431	schildering schilderij	Dier	Bohemien, Kees van
	02369	aquarel	Zelfportret Paul Citroen, 1958	Citroen, Paul
	15512	gouache	zwarte vrouw,	Kamerling Onnes, Harm
	15516	schilderij	Sea view hotel,	Kamerlingh Onnes, H.
	01539	schilderij landschap	Stadspark	Kamerlingh Onnes, H.
	03354	beeld	Wilhelmina als kind, met hoedje	Andriessen, Mari (1897 - 1979)

	03355	beeld	Mari met hoedje	Andriessen, Mari (1897 - 1979)
	05878	plastiek beeldhouwwe rk	Borstbeeld 'Johannes de doper' (?)	Andriessen, Mari (1897 - 1979)